

วารสาร พุทธปรัชญาวิวัฒนาการ

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐

ความเป็นเลิศทางวิชาการ
ตามแนวพระพุทธศาสนา

Journal of Buddhist Philosophy Evolved
Vol.1 No.2 May-August 2017

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

Journal of Buddhist Philosophy Evolved

Vol. 1 No. 2 May-August 2017

ISSN 2586-811X

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐

“ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คู่คุณธรรม”

เจ้าของวารสาร

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ โทร. ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่ความรู้ทั่วไป ความรู้ทางวิชาการและศาสตร์ต่างๆ สู่สาธารณชน
๒. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ระหว่างนักวิชาการของสถาบันการศึกษา กับนักวิชาการของสถาบันและหน่วยงานอื่นๆ ให้มีความหลากหลายของบทความ เป็นการพัฒนาคณาภพทางความคิดสู่สากล
๓. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสาขาฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ที่ปรึกษา

พระเทพบัณฑิต	พระราชปรีดีวิมล,ดร.
พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒฒ,ผศ.ดร.	พระมหาทองเชิด กตปุณฺญ,ผศ.ดร.
พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์,ดร.	พระมหาบุญไทย ปุณฺญมโน,ดร.
พระครูกิตติวราทร	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม
ศาสตราจารย์ ดร.สิทธิ บุตรอินทร์	ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ
รองศาสตราจารย์ ดร.ธวัช หอมทวนลม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไกรสิน

บรรณาธิการ

พระครูธรรมภาณโกวิท,ดร.

กองบรรณาธิการ

พระมหาสมบัติ คุณฺโสโก,ดร.	พระครูปรีดีธรรมวัตร,ดร.
พระมหาสากล สุภฺรเมธี,ดร.	พระครูวินัยธรรมรัตน์ เขมธโร,ดร.
พระมหาสุทธิชัย มนต์ชโย,ดร.	พระมหาสิ่ง ญาณิสฺสร,ดร.
ผศ.ดร.ธีรวัฒน์ แสงแก้ว	ดร.วิเชียร แสนมี
ดร.สฤณี แพงทรัพย์	ดร.ณัฐพงศ์ มะลิซ้อน

ฝ่ายจัดทำ

พระอภิชาติ อภิญาโณ นายเอกพจน์ สัจวันดี

ปก/รูปเล่ม	พระมหาชนก ชวนปญโญ
กำหนดเผยแพร่	ปีละ ๓ ฉบับ (มกราคม-เมษายน, พฤษภาคม-สิงหาคม, กันยายน-ธันวาคมของทุกปี)
การเผยแพร่พิมพ์ที่	มอบให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนทั่วไป บริษัท จริลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด ๒๑๙ ซอยเพชรเกษม ๑๐๒/๒ แขวงบางแคเหนือ เขตบางแค กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทร. ๐ ๒๘๐๙ ๒๒๘๑ ๓
สถานที่ติดต่อ	สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยเยตต์ ๔๕๐๐๐ โทร. ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑ อีเมล : buddhist-philosophy@hotmail.com เฟสบุ๊ค : พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตอัยเยตต์

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินคุณภาพบทความ (Peer Review)

พระมหามหวินทร์ บุริสุตโตโม,ผศ.ดร.	พระครูสุธีคัมภีรญาณ,ผศ.ดร.
พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ,ผศ.ดร.	ศาสตราจารย์ ดร.นพ.สมชัย บวรกิตติ
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.นิพนธ์ พวงวรินทร์	รองศาสตราจารย์ ดร.บดินทร์ รัศมีเทศ
รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์	รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์
รองศาสตราจารย์วิรัตน์ กางทอง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคาสาร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ บุษย์ชญาณนท์	ดร.สมศรี แก้วกิตติ

ส่งความคิดเห็นหรือต้นฉบับบทความมาที่
พระครูธรรมภาณโกวิท,ดร.
 สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยเยตต์ ๔๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘๔-๓๔๒-๑๙๓๑
 E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com
 Facebook: พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตอัยเยตต์

*บทความทั่วไป บทความวิชาการ บทความวิจัย ที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียบเรียง กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

*การนำบทความในวารสารนี้ไปเผยแพร่ สามารถดาวโหลดได้ที่

www.buphilosophy.blogspot.com

*ติดตามบทความของวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ได้ที่ทาง www.buphilosophy.blogspot.com

บรรณาธิการแถลง

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ เป็นวารสารที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการเผยแพร่ผลงานวิชาการและบทความทั่วไปด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ตลอดทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ข่าวสารอันเนื่องด้วยกิจกรรมของทางสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นหลัก

วารสารมีการเตรียมการเข้าสู่การพิจารณาประเมินคุณภาพวารสาร (TCI) ในอนาคต ได้ดำเนินการทำคุณภาพวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์และเงื่อนไขของการพิจารณาในการประเมินคุณภาพวารสาร ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกรอบมาตรฐานที่กำหนดในระบบฐานข้อมูล เช่น การควบคุมคุณภาพบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Pee Review) ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ ได้ดำเนินการให้วารสารมีเว็บไซต์ที่มีข้อมูลและกติกาและรูปแบบที่ตีพิมพ์ รวมถึงมีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงให้มีการส่งบทความแบบออนไลน์หรือระบบ Online journal System (OJS) ที่ไม่ใช้การส่งบทความโดยใช้อีเมล

ในอนาคตการจัดทำระบบวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ จะเป็นระบบที่ทันสมัยและต่อเนื่องเป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานสากล หากมีข้อติงติงหรือต้องการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่พุทธศาสนาและปรัชญา ขอเชิญชวนได้เขียนบทความอันแฝงด้วยแง่คิดและสะท้อนชีวิตให้ผู้อ่านได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักการต่าง ๆ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีต่อไป

พระครูธรรมภาณโกวิท,ดร.

บรรณาธิการวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

สิงหาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

๑-๑๒

ศึกษาญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับบราหฺมณณ์
STUDY OF EPISTEMOLOGY IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY
AND RADHAKRISHNAN

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุพงษ์)

๑๓-๒๖

หลักการเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างยั่งยืน
THE PRINCIPLES FOR ESTABLISHING A RELATIONSHIP BETWEEN
THE SCHOOL AND COMMUNITY SUSTAINABILITY

บรรจง ลาวะลี

๒๗-๓๕

ความกตัญญูตเวทีตาธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดสันติภาพในสังคม
GRATITUDE THANKFULNESS FOR TO PROMOTE PEACE IN SOCIETY

พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน)

๓๖-๔๘

พระพุทธศาสนานิกายตันตрянานในภูฏาน
BUDDHISM IN BHUTAN : TANTRAYAN SECT

พระราชปรียัติวิมล (ศรีสุระ)

๔๙-๕๖

ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดียตามทัศนะของสุนทร ฌ รังซี
A COMMON CHARACTERISTIC OF INDIAN PHILOSOPHY
BASED ON SUNTON NA RANSI

ดร.สฤษฏ์ แพงทรัพย์ และ ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว

๕๗

หลักเกณฑ์และรูปแบบการเขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร

ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับราธกฤษณ์
EPISTEMOLOGY IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY
AND RADHAKRISHNAN

พระมหาประภาส ปรีชาโน (แก้วเกตุงษ์)

Phramaha Prapas Kaewketpong
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
E-mail : purepas@hotmail.com

บทนำ

ญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาท พระพุทธองค์ได้ทรงสอนถึงที่มาหรือกำเนิดของความรู้ของมนุษย์ไว้หลายครั้งหลายหน ในพระสูตรต่างๆ ซึ่งอาจนำมารวบรวมไว้เป็นญาณวิทยาของพระพุทธศาสนา จัดได้ว่าเป็นบทต้นของพุทธปรัชญาเถรวาท ต่อไปก็มี ภววิทยาของพระพุทธศาสนา ซึ่งว่าด้วย “สิ่งที่มี” ในทำนองที่ว่า อะไรมี อะไรไม่มี และถ้าสิ่งหนึ่งมีอยู่จริง มันมีอยู่อย่างไร ทำยที่สุดก็ถึงข้อไขใจความในปรัชญาเถรวาท คือ จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งว่าด้วยความประพฤติของมนุษย์และแนวทางแห่งความประพฤติที่ดิงาม ญาณวิทยาของราธกฤษณ์ เมื่อกล่าวอย่างกว้างๆ แล้ว มนุษย์เรามีความรู้อยู่ ๓ ระดับ คือ

- ๑) ความรู้ระดับประสาทสัมผัส (The Perceptual)
- ๒) ความรู้ระดับเหตุผล (The Logical) และ
- ๓) ความรู้ระดับสัญชาตญาณ (The Intuitive) ดังนั้น สัญชาตญาณจึง

เป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยตนเอง (The thing in itself) จากการศึกษาพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทจะมีความหมายทั้งในเชิงโลกิยะและโลกุตระ มีลักษณะเป็น พฤติกรรม หรือความสามารถของจิตทั้งในระดับปกติและระดับพิเศษ แต่ราธกฤษณ์จะมีความหมายในเชิงโลกิยะและลักษณะก็มีเฉพาะระดับปกติเท่านั้น

ศึกษาด้านความหมายและลักษณะของความรู้

ประเด็นที่เหมือนกัน

ประการแรก คือ “ความรู้” ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีหลายความหมาย แต่ความหมายในระดับพื้นฐานของพุทธปรัชญาเถรวาทกับราธกฤษณ์นั้นมีความหมายใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ความหมายระดับพื้นฐานของความรู้ในพุทธปรัชญานั้น หมายถึง การรู้อารมณ์ เป็นการรับรู้ระดับทั่วไป ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง คำว่า “สัญญา” พระธรรมปิฎก ได้ให้คำนิยามว่า หมายถึง ความกำหนดได้หมายรู้ ความหมายรู้อารมณ์

ความจำได้หมายรู้ หรือ ภาษาอังกฤษใช้ คำว่า “perception” แบ่งออกได้เป็น ๖ ประเภท คือ

๑) รูปสัญญา คือ ความหมายรู้รูป เช่นว่า ดำ แดง เขียว ขาว เป็นต้น

๒) สัททสัญญา คือ ความหมายรู้เสียง เช่นว่า ดัง เบา ทุ้ม แแหลม เป็นต้น

๓) คันธสัญญา คือ ความหมายรู้กลิ่น เช่นว่า หอม เหม็น เป็นต้น

๔) รสสัญญา คือ ความหมายรู้รส เช่นว่า หวาน เปรี้ยว ขม เค็ม เป็นต้น

๕) โภกฐัพพสัญญา คือ ความหมายรู้สัมผัสทางกาย เช่นว่า อ่อน แข็ง หยาบ ละเอียด ร้อน เย็น เป็นต้น

๖) อัมมสัญญา คือ ความหมายรู้อารมณ์ทางใจ เช่นว่า งาม น่าเกลียด เทียง ไม่เทียง เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๕ : ๒๓๒-๒๓๓)

ซึ่งตรงกับความหมายที่พระพุทธโฆษาจารย์ ได้แสดงไว้ว่า สัญญา เป็น ความรู้จัก แต่สักว่าเป็นความหมายรู้ อารมณ์ เช่น รู้จักว่า รูปนั้นมีสีเขียว มีสี เหลือง เป็นต้น เท่านั้นไม่อาจให้ถึงความ เข้าใจตลอดซึ่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้

คำว่า “วิญญาณ” ซึ่งเป็นความรู้แจ้งอารมณ์ หมายถึง ความรู้ประเภทยีน พื้น หรือเป็นความรู้ที่เป็นตัวยืน เป็นฐาน และเป็นทางเดินให้แก่นามชั้นอื่น ๆ เกี่ยวข้องกับนามชั้นอื่นทั้งหมด ถือว่าเป็นความรู้ต้น หรือความรู้เริ่มแรก และ

เป็นความรู้ตาม หรือรู้ควบไปตาม กิจกรรมของชั้นอื่น ๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, ๒๕๔๕ : ๒๓๕) เป็น ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การ ได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกายและ การรู้อารมณ์ทางใจ จึงถือว่าเป็นอีกหนึ่ง ของ ความหมาย ของ ความรู้ใน ระดับพื้นฐานของพุทธปรัชญาเถรวาท ด้วย

ความหมายในระดับพื้นฐานของ พุทธปรัชญาเถรวาทที่ยกมาอ้างไว้ข้างต้น อันได้แก่ สัญญา และวิญญาณนั้น ถือว่าเป็นความรู้ที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าใจได้ นัยของ ความหมายนี้ จึง ตรงกับ แนวความคิดของราชาฤษณัน ดังที่ได้ กล่าวถึงแล้ว คือ คำว่า “การรับรู้” (awareness), “สัญชาตญาณ” (perception) หรือแม้กระทั่ง คำว่า “ความรู้” (knowledge) ก็ตาม โดยไวพจน์ของ ความรู้ที่ราชาฤษณันได้กำหนดขึ้นมาเมื่อพิจารณาแล้วจะสังเกตได้ว่า คำเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นความหมายในระดับพื้นฐานของพุทธปรัชญาทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าราชาฤษณันใช้ในกรณีที่แตกต่างกันออกไปตามความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของความรู้ชั้น ๆ เช่น

“การรับรู้” (awareness) ใช้ใน กรณีที่มีความสัมพันธ์กับข้อมูลทางประสาทสัมผัส (sense-data) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ได้รับโดยตรงจากประสาทสัมผัส ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส

(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐ : ๘๙) จะเห็นได้ว่าตรงกับความหมายของความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทในระดับวิญญาณ กล่าวคือ จักขุวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ ฆานวิญญาณ โสตวิญญาณ และกายวิญญาณ ตามลำดับ หลังจากนั้น ถ้าข้อมูลทางประสาทสัมผัสที่เกิดขึ้นได้มีการกำหนดรู้ข้อมูลต่างๆ ที่ได้มานั้น ก็จะตรงกับความหมายในระดับสัญญา อันได้แก่ รูปสัญญา รสสัญญา คันธสัญญา สัมผัสสัญญา และโณภูมิจักขุสัญญา ตามลำดับ ดังนั้น “การรับรู้” ตามทัศนะของราชกฤษฎณินั้น จึงมีความหมายตรงกับคำว่า “วิญญาณ” และ “สัญญา” ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

“สัญญาขาน” (perception) ตามทัศนะของราชกฤษฎณินั้นอาจจะไม่เหมือนกับทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกท่านอื่นนัก เพราะราชกฤษฎณินมุ่งเฉพาะกรณีที่มีความสัมพันธ์กับสสารวัตถุ โดยตรงเท่านั้น ซึ่งเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยความคุ้นเคยเข้ามาเป็นปัจจัยร่วมด้วย ทำให้แนวความคิดของราชกฤษฎณินตามนัยยะนี้มีความหมายตรงกับ “สัญญา” ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะต่างก็มุ่งเน้นเอาความจำได้หมายรู้มาพิจารณาทั้งสิ้น

“ความรู้” (knowledge) ตามทัศนะของราชกฤษฎณินก็จะแตกต่างจากความเข้าใจของ นักปรัชญาทั่วไป อันเนื่องมาจากเขาได้รับอิทธิพลมาจากนักปรัชญาวิเคราะห์ซึ่งมุ่งเน้นในการ

วิเคราะห์ภาษาหรืออัญตติ ดังนั้น ความรู้ตามมโนทัศน์ของเขาจึงเน้นเฉพาะกรณีที่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นอัญตติ (propositional sense) ได้เท่านั้น โดยเขาเห็นว่าภาษาถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ความรู้ได้ ทัศนะนี้คล้ายกับพุทธปรัชญาเถรวาทในเรื่องนิรุตติปฏิสัมพันธ์ คำว่า “นิรุตติปฏิสัมพันธ์” หมายถึง ปัญญาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ มุ่งหวังให้บุคคลเกิดปัญญาจากภาษาหรือถ้อยคำที่แสดงออกไป ถึงแม้ว่าในส่วนรายละเอียดของคำว่า “นิรุตติปฏิสัมพันธ์” นี้ จะมุ่งเน้นเอาทั้งสมมติภาษาและปรมัตถภาษา ซึ่งต่างจาก ความรู้ ตาม ทัศนะ ของราชกฤษฎณินซึ่งพิจารณาเฉพาะสมมติภาษา แต่ทั้งสองแนวความคิดก็มีความเห็นว่าภาษาสามารถทำให้เราเข้าถึงความรู้ได้ในที่สุด

ดังนั้น สำหรับประเด็นนี้ ผู้เขียนจึงขอสรุปว่า ไวพจน์ของความรู้ตามทัศนะของราชกฤษฎณินนั้น ก็ตรงกับทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท แต่จะเป็นนัยยะพื้นฐานที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าใจได้ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

ประเด็นต่อมาที่มีความคล้ายคลึงกัน นั่นก็คือ ความสับสนในนิยามความหมายของคำว่าความรู้กับความเชื่อ ซึ่งทั้งพุทธปรัชญาและราชกฤษฎณินเองก็พยายามที่จะขจัด

ปัญหา ความสับสนในการใช้คำสองคำนี้ โดยทั้งสองแนวความคิดได้แก้ปัญหา ซึ่งมีวิธีการที่คล้ายกัน กล่าวคือ

ในการพิจารณาว่า กรณีใดจะเรียกได้ว่าเป็น ความรู้หรือความเชื่อได้นั้น พุทธปรัชญาเห็นว่า ตามความหมายของความเชื่อมีคำที่ใกล้เคียงกันมี ๓ คำด้วยกัน คือ ศรัทธา อธิโมกข์ และทิวัญญิต แต่จากการวิเคราะห์ในตอนท้ายของบทที่ ๒ จะเห็นได้ว่า คำที่ควรนำมาใช้ในการพิจารณา ก็คือคำว่าศรัทธา เพราะเมื่อว่าตามหลักศรัทธาที่ถูกต้องแล้ว หมายถึงความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาหรือเชื่อ เพราะมีความเข้าใจในเหตุผลเป็นมูลฐาน เป็นอาการมีศรัทธา หรือศรัทธาญาณสัมปยุต มิได้หมายถึงความเชื่อแบบมอขใจปลงปัญญาให้ไปโดยไม่ต้องพิจารณาเหตุผล (อมุลิกาศรัทธา หรือศรัทธาญาณวิยุต) และเป็นทางที่จะสามารถนำไปสู่ความรู้ที่ถูกต้องได้ในที่สุด ซึ่งตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว ความเชื่อจะเป็นความรู้ได้จะต้องประกอบด้วยความจริง (truth) เพราะความเชื่อใดๆ นั้น ถ้าประกอบด้วยความจริงแล้ว ก็จะมีโอกาสเรียกว่า เป็นความเชื่อที่ถูกต้อง หรือความรู้ได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยร่วมอย่างอื่นอีกด้วย ซึ่งผู้เขียนเรียกว่า ความเป็นไปได้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น โดยถือว่าเป็นการรวมเอาปัจจัยร่วมอย่างอื่นมาเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ประกอบการตัดสินความรู้อีกครั้งหนึ่งซึ่ง

ประเด็นที่คล้ายกันกับรากษณณ์ ก็คือ เขาได้แสดงถึงปัญหาในการใช้คำทั้งสองคำนี้ว่า ถึงแม้จะมีความใกล้เคียงกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกัน รากษณณ์ถือว่า บางครั้งความเชื่ออาจทำให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ผิดพลาดจากความเป็นจริงได้ และเขายังเห็นว่า ความเชื่อจะเป็นความรู้ได้ จะต้องรวมกับคุณสมบัติพิเศษบางอย่าง อันได้แก่ ความจริง (truth) และความมีสิทธิ (entitlement) โดยความมีสิทธินี้ก็จะสอดคล้องกับเงื่อนไขของความรู้ตามทัศนะของรากษณณ์ข้อที่สามด้วย ที่กล่าวไว้ว่า ผู้รู้มีสิทธิมั่นใจในญัตตินั้น (S has the right to be sure that P) เป็นการยืนยันได้ว่าคุณสมบัติทั้งสองนี้ก็คือคล้ายกับพุทธปรัชญาเถรวาท ถึงแม้ว่าการเรียกชื่อจะแตกต่างกันออกไปบ้าง เพราะต่างก็เห็นว่า การที่จะพัฒนาความเชื่อให้เป็นความรู้ได้ สิ่งสำคัญที่ควรมีก็คือความจริง (truth)

และนอกจากนั้นพุทธปรัชญาเถรวาทก็ยังมองไปอีกว่า แม้ความจริงเกิดขึ้นมาแล้วแต่ก็อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อเสียทีเดียว ถ้าหากว่ายังไม่มีเหตุผลที่จำเป็นและเพียงพอซึ่งตรงกับ กาลามสูตร และแนวความคิดนี้ รากษณณ์ ก็เรียกว่า ความมีสิทธิ (entitlement) ซึ่งมีความเหมือนกันโดยบริบทอยู่แล้ว

ประเด็นต่อมา คือ ลักษณะเบื้องต้นก่อนที่จะพัฒนาเป็นระดับความรู้ นั้น จะมีลักษณะที่คล้ายกัน ซึ่งทั้งพุทธปรัชญาเถรวาท และรากษณณ์นั้นก็มี

ความเห็นว่าการที่เราพบเห็นเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งนั้น จะเรียกว่าเป็นความเชื่อ ถึงแม้ว่าการเรียกชื่อของทั้งสองแนวความคิดอาจมี ความแตกต่างกันไปบ้าง กล่าวคือเป็นสภาวะทางจิตทั้งสองแนวความคิด และถึงแม้กระทั่งได้ผ่านกระบวนการพิสูจน์แล้ว ผู้วิจัยก็ยังมองว่าเป็นสภาวะทางจิตอยู่ แม้ว่าราชกฤษณ์จะพยายามเรียกว่า เป็นกระบวนการทางหลักภาษาก็ตาม แต่โดยความเป็นจริงแล้ว กระบวนการทางหลักภาษาก็ยังต้องผ่านกระบวนการทางความคิด ซึ่งเป็นสภาวะทางจิตอยู่ดี ทั้งนี้ขอบเขตในการนิยามคำจำกัดความของทางปรัชญาตะวันตกกับปรัชญาตะวันออก

อีกทั้งความพยายามที่จะปฏิเสธแนวความคิดทางจิตของราชกฤษณ์ จึงทำให้การเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป

ประเด็นที่แตกต่างกัน

ประเด็นแรก คือ คำที่ใช้แทนความหมายของคำว่า “ความรู้” จะเห็นว่า ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีการใช้โวพจน์ที่แตกต่างออกไปหลายคำกว่า ซึ่งพิจารณาเริ่มจากคำที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้คำที่แทนความรู้ตามแต่ละสถานการณ์แตกต่างกันออกไป เช่นดังที่พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงอรรถาธิบายว่า ทั้งคำว่าสัญญา วิญญาณ

และปัญญา ต่างก็เป็นคำที่ใช้แทนความหมายของคำว่า ความรู้ได้ทั้งนั้น แต่ทั้งสาม คำ นี้ ก็ มีความ ตื่น ลึก ทางความหมายที่แตกต่างกันออกไปโดยสัญญานั้น เป็นความรู้ที่หมายเอาเฉพาะความรู้อารมณ์ แต่ไม่อาจทำให้เข้าถึงหรือเข้าใจตลอดซึ่งพระไตรลักษณ์ได้

คำว่าวิญญาณเป็นความรู้จักอารมณ์และยอมทำให้ถึงความเข้าใจในพระไตรลักษณ์ได้ แต่ไม่อาจจะทำให้ถึงความปรากฏขึ้นแห่งมรรคได้ ส่วนปัญญานั้น เป็นความรู้จักอารมณ์เหมือนกัน และสามารถทำให้เข้าถึงพระไตรลักษณ์และยังความปรากฏขึ้นแห่งมรรคได้ด้วย นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่เกี่ยวกับความรู้ดังที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อริยานุสสติปิคา และจากพจนานุกรม พุทธศาสตร์ที่พระธรรมปิฎกจนาไว้อีกหลายคำด้วยกัน จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จึงเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีความประณีตในการใช้ศัพท์ที่เกี่ยวกับความรู้ในแต่ละกรณีแตกต่างกันออกไปทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น อีกทั้งความหมายของความรู้ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้นี้ ส่วนมากเป็นความรู้ที่แท้จริง มุ่งหวังให้เข้าใจในสภาวะธรรมที่แท้จริง ถือว่าเป็นความเข้าใจในระดับสูง ดังเช่น คำว่า “โพธิ” ซึ่งหมายถึง ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ถือว่าเป็นความรู้ขั้นสูงของพุทธศาสนาที่มุ่งหวังให้เข้าใจความจริงอันประเสริฐ อาจจะเรียกได้ว่ามีนัยความรู้ที่เหนือประสบการณ์อยู่ด้วย

ส่วนความหมายของความรู้ตามทัศนะของราชกฤษณ์ มุ่งหวังให้มีความเข้าใจความรู้ในระดับประสบการณ์ โดยพยายามอธิบายความหมายของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางประสาทสัมผัสเกี่ยวข้องกับสสารวัตถุหรือเป็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับข้อความหรือญาติ แต่ความรู้ที่ราชกฤษณ์มุ่งเน้น ก็ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “knowledge” ซึ่งเป็นความรู้ที่พิจารณาไปที่ข้อความหรือญาติ เพราะราชกฤษณ์มีความเห็นว่า นักปรัชญาส่วนใหญ่มีความสับสนในบทบาทของตนเอง เห็นได้จากนักปรัชญาในอดีตต่างพากันเชื่อว่าด้วยวิธีการทางปรัชญาต่างๆ สามารถทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริงอันติมะได้ การกำหนดบทบาทของปรัชญาด้วยความเข้าใจผิดเช่นนี้จะสามารถนำไปสู่การใช้เหตุผลในลักษณะการแก้งความจริงได้โดยไม่ต้องอาศัยข้อเท็จจริง ดังเช่น การค้นหาปฐมธาตุ (first cause) หรือแม้กระทั่งการนำความรู้ไม่อิงประสบการณ์ (a priori) มาตัดสินความสมเหตุสมผลของสมมติฐานทางวิทยาศาสตร์ การคิดค้นในลักษณะนี้จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ราชกฤษณ์ จึงชี้แจงให้เห็นว่าความรู้ที่แท้จริงในทางปรัชญานั้นต้องเกิดจากข้อความที่มีความหมายเท่านั้น ดังนั้นความหมายของความรู้ของราชกฤษณ์จึงเน้นข้อความที่ได้จากการสังเกตทั้งทางตรง และทางอ้อม

ประเด็นถัดมา คือ ความแตกต่างกันทางด้านลักษณะของความรู้ โดย พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าความรู้มีลักษณะเป็นเจตสิก (mental state) กล่าวคือ เป็นลักษณะที่ประกอบกับจิต เป็นพฤติกรรม เป็นความสามารถ เป็นอาการและคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ๕ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ระดับปกติ เป็นลักษณะที่บุคคลทั่วไป ซึ่งไม่ได้ผ่านการอบรมจิตสามารถเกิดขึ้นได้ เช่น ลักษณะเป็นความจำได้ หรือที่เรียกว่า สัญญา ลักษณะการรู้แจ้งอารมณ์ทั้ง ๖ หรือที่เรียกว่า วิญญาณ เป็นต้น

๒) ระดับพิเศษ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลที่ผ่านการอบรมฝึกฝนจิตเท่านั้น เช่น ลักษณะของจิตที่ทำให้เกิดความกระจ่างตลอดสภาวะธรรม เป็นลักษณะที่ทำให้ตัดขาดจากกิเลสต่างๆ ได้ อันเรียกว่า ปัญญา เป็นต้น

ดังนั้น ลักษณะโดยรวมของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีลักษณะเป็นอาการและคุณสมบัติของจิตดังที่กล่าวมาแล้ว ในขณะที่ราชกฤษณ์ กล่าวว่า ถ้าเป็นความรู้แล้วจะไม่มีลักษณะเป็นสภาวะพิเศษทางจิต หรือไม่ใช่กระบวนการทางจิตวิทยา แต่ราชกฤษณ์ มีความเห็นว่าคุณลักษณะ เป็นท่าทีของพฤติกรรมเป็นศักยภาพทางความสามารถ

**เปรียบเทียบด้านประเภทของความรู้
ประเด็นที่เหมือนกัน**

ในแง่มุมมองหนึ่ง การจัดประเภท ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับญาณวิทยาของราชกฤษณ์มีความคล้ายกัน คือ ทั้งสองแนวความคิดนี้จัดแบ่งประเภท โดยมุ่งประโยชน์เชิงปฏิบัติ สังเกตได้จากการจัดประเภทความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทตามทัศนะของพระธรรมปิฎก เน้นการปฏิบัติทางสังคม โดยจำแนกตามกิจกรรมและผลงานของมนุษย์ เช่น

๑. สุตะ หรือ สุตติ เป็น ความรู้ที่ได้จากการสดับฟัง เล่าเรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา ซึ่งความรู้ประเภทนี้ถือว่าเป็นความรู้ที่เราเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลซึ่งอยู่ในวัยทำงานแล้วก็ตามที่ยังต้องรับข้อมูลใหม่ๆ มาพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

๒. ทิฎฐิ คือ ความเห็น ทฤษฎี ลัทธิ ความเชื่อต่างๆ ซึ่งตรงนี้เมื่อพิจารณาในเชิงปฏิบัติที่มีผลต่อสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่าเมื่อความคิดเห็นเหล่านั้นแพร่กระจายออกไปยังบุคคลอื่น ทำให้บุคคลที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มหรือเป็นสมาคมใดๆ ขึ้นมา แม้ว่าความคิดเห็นนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือผิดพลาดก็ตาม

๓. ญาณ เป็นความรู้ ความหยั่งรู้ ความรู้บริสุทธิ์หรือความรู้ในระดับที่ทำงานออกเป็นผลสำเร็จเป็นเรื่อง ๆ มองเห็นตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ ถือว่าเป็นความรู้ระดับสูงของมนุษย์ความรู้ในประเภทต่าง ๆ เหล่านี้

สามารถประจักษ์ได้ในชีวิต เป็นจริงได้ในเชิงปฏิบัติโดยมุมมองนี้ก็ตรงกับทัศนะของราชกฤษณ์ ก็คือ การจัดแบ่งประเภทของความรู้แบบหนึ่งของราชกฤษณ์ก็ได้ใช้ลักษณะการนำไปใช้งาน เป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่ง กล่าวคือ

ความรู้เชิงปฏิบัติ (Practical knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากปฏิบัติที่อาจพิสูจน์ว่า เป็นจริงได้ในเชิงปฏิบัติ หมายถึงสถานการณ์ซึ่งบุคคลสามารถทดสอบความรู้ประเภทนี้ได้ ด้วยประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัส เช่น ความรู้ที่เกิดจากการฟัง การได้ยิน หรือการได้เห็น เป็นต้น

ความรู้เชิงทฤษฎี (Principle knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากปฏิบัติที่อาจพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริงในเชิงทฤษฎีหรือหลักการจากข้อมูลข้างต้นจึงทำให้เห็นได้ว่าทั้งพุทธปรัชญาเถรวาท และราชกฤษณ์นั้นต่างก็เล็งเห็นความสำคัญเชิงปฏิบัติ และสามารถไปใช้ได้จริงจึงนำมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของความรู้

ประเด็นที่แตกต่างกัน

ถ้าพิจารณาด้านผู้ให้กำเนิดของแนวความคิดทั้งสองนี้ คือ พระพุทธองค์ และราชกฤษณ์แล้ว จะเห็นได้ว่าความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ

๑) เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งประเภท

ผู้เขียนเห็นว่า ในการจัดประเภทของทั้งสองแนวความคิดนี้ก็จะมีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันออกไป โดยถ้าพิจารณาถึงบุคคลทั่วไปแล้ว จะสามารถเข้าใจในการจัดแบ่งประเภทตามทัศนะของราชกฤษณ์มากกว่า เพราะมีการจัดโดยใช้หลักเกณฑ์ที่ง่ายต่อการเข้าใจ เช่น ถ้าความรู้ใดเกิดจากข้อความซ้ำความ (tautology) หรือเป็นความรู้ที่ไม่อิงประสบการณ์ (a priori) ก็จะจัดว่าเป็นความรู้เชิงวิเคราะห์ และถ้าความรู้ใดเกิดจากข้อความที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม ก็จะจัดว่าเป็นความรู้เชิงสังเคราะห์ ในขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทจะจัดแบ่งประเภทโดยใช้เกณฑ์การจัดแบ่งที่ค่อนข้างลึกซึ้งสำหรับคนทั่วไป จะเห็นว่าคนส่วนใหญ่จะใช้คำว่า “ปัญญา” โดยที่ไม่รู้เลยว่ามิชอบเขตหรือข้อจำกัดที่มากน้อยอย่างไรบ้าง

ดังนั้น ถ้าจะเปรียบเทียบผลอันพึงจะได้รับจากการจัดแบ่งประเภทนี้ก็จะแตกต่างกันออกไป โดยผู้วิจัยเห็นว่า

๑) ความง่ายต่อความเข้าใจสำหรับบุคคลทั่วไป การจัดแบ่งประเภทของราชกฤษณ์น่าจะทำให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่า เพราะมีการจัดแบ่งที่ไม่ซับซ้อนอาศัยเกณฑ์การจัดประเภทตามชนิดของข้อความ ตามลักษณะการนำไปใช้งาน และศักยภาพของความรู้ ในขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทใช้หลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับจิต หรือหลัก

อภิธรรมทำให้บุคคลซึ่งไม่ได้ผ่านการศึกษา หรือให้ความสนใจในเรื่องหลักธรรมต่าง ๆ เท่าที่ควร เข้าใจได้ยาก

๒) ความเป็นจริงของธรรมชาติ ถ้าพิจารณาประเด็นนี้ จะเห็นว่า การจัดแบ่งประเภทของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์มากกว่าราชกฤษณ์ เพราะราชกฤษณ์จะมุ่งเน้นในส่วนของรูปธรรมมากกว่าที่จะสนใจเรื่องจิต คิดว่าจิตเป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ไม่สามารถเข้าถึงได้ซึ่งแตกต่างจากพุทธปรัชญาเถรวาทที่เห็นว่าธรรมชาติที่แท้จริงต้องประกอบด้วยรูปธรรมและนามธรรม (โดยเฉพาะจิต) หรืออาจจะกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทยังมองว่าสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ยังมีอยู่นั่นเอง

เปรียบเทียบด้านบ่อเกิดของความรู้

เนื่องด้วยประเด็นที่เหมือน และแตกต่างกันในด้านบ่อเกิดแห่งความรู้ นั้นมีความเกี่ยวข้องกัน ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงขอวิเคราะห์ไปด้วยกัน เพื่อให้ให้เห็นภาพที่ต่อเนื่องและชัดเจนกว่า โดยอาศัยแผนผังกระบวนการเกิดความรู้ของทั้งพุทธปรัชญาเถรวาท

อายตนะ (ภายใน) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “sense-organs” หรือ “the (six) sense” ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วเป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แตนต่อความรู้ฝ่ายภายในประกอบด้วย จักขุ (ตา) โสตะ (หู) ฆานะ

(จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย และมโน (ใจ) เทียบได้กับประสาทสัมผัส (sense) ตามทัศนะของราชกฤษณ์ อันประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เหมือนกัน อีกทั้งศัพท์ทางภาษาอังกฤษต่างก็ใช้คำว่า “sense” ในการแทนความหมาย แม้ว่า จะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป จึงทำให้เห็นว่า ประสาทสัมผัสยังเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับการเกิดขึ้นของความรู้ แม้ว่าจะต่างยุคต่างสมัยกันก็ตาม อารมณ์ (ภายนอก) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “sense-objects and mind-object” พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวว่า เป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แต่ต่อความรู้ ฝ้าย ภายนอก ประกอบด้วย รูปะ (รูป หรือสี) สัททะ (เสียง) คันธะ (กลิ่น) รสชะ (รส) โภกฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) และธรรมารมณ์ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ สิ่งที่เราใจนึกคิด) เทียบได้กับข้อมูลทางประสาทสัมผัส (sense-data) ตามทัศนะของราชกฤษณ์ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดเป็นความรู้ขึ้นมาได้ แต่จะแตกต่างกันตรงที่ราชกฤษณ์พยายามจะให้คำศัพท์เพื่อสื่อไปยังข้อมูลทางประสาทสัมผัสที่สามารถรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ มากกว่า แม้ว่าข้อมูลที่ถ่ายทอดออกมาจะอยู่ในรูปจินตนาการ หรือความเชื่อก็ตาม

วิญญาณ ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หมายถึง ความรู้ อารมณ์ทางอายตนะภายในต่างๆ อันเรียกว่า การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น

การรู้อารมณ์ การรู้สึกสัมผัส และการรู้ความนึกคิด คำว่า สัมผัส หมายถึง ความกระทบ ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ซึ่งตามแนวความคิดของราชกฤษณ์ก็มีขั้นตอนนี้เกิดขึ้นแต่ราชกฤษณ์ก็ไม่ได้กล่าวชี้แจงหรือแยกขั้นตอนนี้ออกมาอย่างชัดเจน แสดงว่ามุมมองในขั้นตอนย่อยๆ ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นจะมีความชัดเจนมากกว่าแต่ละขั้นตอนของราชกฤษณ์ เพราะราชกฤษณ์มุ่งประเด็นไปที่ขั้นตอนในการถ่ายทอดเป็นญัตติเป็นสำคัญ

เวทนา หมายถึง การเสวยอารมณ์ หรือการเสพรสของอารมณ์ คือความรู้สึกต่อสิ่งที่ถูกรับรู้ซึ่งเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการรับรู้ เป็นความรู้สึกสุข สบาย ถูกใจ ชื่นใจ หรือทุกข์ บีบคั้น เจ็บปวด หรือไม่ก็เฉยๆ ใดๆ ใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ถ้าพิจารณาถึงผลสะท้อนที่ออกมาหลังจากเกิดผัสสะหรือการกระทบกันของอายตนะแล้ว ราชกฤษณ์ไม่ได้เน้นถึงความสำคัญของขั้นตอนนี้ได้ชัดเจนนัก จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า ราชกฤษณ์ให้ความสนใจในญัตติมากกว่า จึงทำให้ขั้นตอนนี้ตามทัศนะของราชกฤษณ์จึงยังไม่เด่นชัดมากนัก

ข้อแตกต่างกันที่เห็นชัดเจนประการหนึ่ง ก็คือขั้นตอนก่อนที่จะตัดสินว่าเป็นความรู้ได้นั้น สำหรับราชกฤษณ์แล้วจะต้องแปลข้อมูลทางประสาทสัมผัสให้อยู่ในรูปของญัตติเสียก่อน เพราะ

เราทราบดีอยู่แล้วว่า ข้อมูลทางประสาทสัมผัสที่ออกมา นั้นอาจจะอยู่ในรูปข้อความ หรือสภาวะทางจิตซึ่งไม่สามารถใช้หลักตรรกวิทยาตัดสินว่าเป็นจริงหรือเท็จได้ แต่สำหรับพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว เมื่อผ่านกระบวนการต่างๆ จนเข้าสู่ขั้นสัญญาแล้วจึงถือว่าเป็นความรู้ระดับที่บุคคลทั่วไปยอมรับกันหรือเข้าใจกันได้

เปรียบเทียบด้านเกณฑ์การตัดสินความรู้

ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีหลายระดับ มีหลายขั้นตอน มีหลายกระบวนการ ดังนั้น การจะสรุปว่ามนุษย์ควรใช้เกณฑ์อันไหนเป็นมาตรฐาน ก็อาจเป็นเรื่องยากที่จะบ่งชี้ให้ชัดเจนไปได้ อนึ่ง ระดับของความรู้บางประการก็อาจมีความเหมาะสมกับบุคคลอีกคนหนึ่ง แต่กับอีกบุคคลหนึ่งกลับไม่เหมาะสมเลยก็มี ดังนั้น ทางออกที่ดีที่สุดก็คือ การเลือกประเภทของความรู้ที่เหมาะสมกับจริตของตนเองน่าจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ผู้เขียนจึงใคร่ขอนำเสนอองค์ความรู้บางส่วน เพื่อเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาและเป็นเครื่องมือของการตัดสินความถูกต้องแห่งความรู้ กล่าวคือความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เมื่อวิเคราะห์โดยสรุปแล้วจะพบว่า ความรู้ที่จะนำไปสู่ความจริงนั้น มี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ความรู้ที่นำไปสู่ความจริงขั้นสมมติสัจจะ ๒) ความรู้ที่นำไปสู่ความจริงขั้นสภาวะสัจจะ

๓) ความรู้ที่นำไปสู่ความจริงขั้นอริยสัจจะ ๔) ความรู้ที่นำไปสู่ความจริงขั้นปรমัตถสัจจะ (บุญมี แทนแก้ว, ๒๕๔๐ : ๓๕-๓๗)

บทสรุป

จากคำนิยามนี้เราอาจพิจารณาสรุปได้ว่า นอกจากจะใช้ความเหมาะสมคือความถนัดของบุคคลเป็นเกณฑ์วัดมาตรฐานของความรู้แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีมาตรฐานที่พอจะนำมาพิจารณาเพื่อให้เห็นว่า ยังมีมาตรฐานที่พอจะพิจารณาใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ได้ ถึงแม้จะรู้ว่าเป็นเรื่องยากก็ตาม พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นถือว่า ความรู้เป็นองค์ประกอบแรกที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด นับตั้งแต่การดำเนินชีวิตในแบบธรรมดา จนถึงการดำเนินชีวิตไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดคือความพ้นจากทุกข์ ฉะนั้น ความรู้ที่มนุษย์จะได้รับนั้นจึงจำเป็นต้องเป็นความรู้ที่มีมาตรฐานชัดเจน และต้องเป็นความรู้ที่ถูกต้องด้วย ความรู้ที่ถูกต้องนี้คือ ความรู้ที่ตนได้รับรู้นั้นต้องมีสภาพตรงตามความเป็นจริง จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตน ผู้รู้จุดมุ่งหมายของความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ ก็คือ การรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะเป็นจริง กล่าวคือ การรู้แจ้งในความทุกข์ ฯลฯ และการรู้แจ้งในกระบวนการดับไปแห่งความทุกข์เรียกว่า การรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ การรู้แจ้งนี้ย่อมทำให้บุคคลสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์

ได้และพ้นจากสังสารวัฏได้ เป็นที่ทราบ อยู่แล้วว่า ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท นั้นมุ่งเน้นไปที่ความหลุดพ้น เราจะทราบ ได้อย่างไรว่าความรู้ชนิดไหนเป็นความรู้ที่ มีความถูกต้อง เป็นความรู้ที่เมื่อบุคคลใด มีแล้วจะทำให้พ้นจากความทุกข์ได้จริง

ความรู้ที่คนเราได้รับนั้น มี ๓ ระดับ คือ ๑) ความรู้ระดับประสาทสัมผัส ๒) ความรู้ระดับเหตุผล และ ๓) ความรู้ระดับสัญชาตญาณ ใน สัญชาตญาณ วุฒิปัญญาและประสาทสัมผัสความรู้รวมอยู่เป็นอันเดียวกัน ดังนั้น ความรู้จึงเป็นหนึ่ง หมายความว่า ความรู้เกิดขึ้นมาจากวุฒิปัญญาและประสาทสัมผัสส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่ง ความรู้เกิดมาจากสัญชาตญาณโดยตรงใน ระดับความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัส สัญชาตญาณทำหน้าที่ควบคุมอย่างเห็น ได้ชัดและมีกระบวนการที่แฝงอยู่ เปรียบ เหมือนนายแพทย์ที่กำลังฉีดยาให้คนไข้ ผู้ ได้รับความเจ็บปวดและในระดับความรู้ อันเกิดจากจากสัญชาตญาณ ประสาท สัมผัสและวุฒิปัญญา ก็รวมเป็นอัน เดียวกัน

ราชกฤษณัน (Radhakrishnan) กล่าวว่า เมื่อกล่าวอย่างกว้างๆ แล้ว มนุษย์เรามีความรู้อยู่ ๓ ระดับ คือ

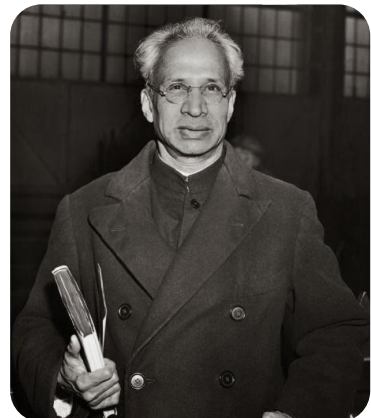
๑. ความรู้ระดับประสาทสัมผัส (The Perceptual)

๒. ความรู้ระดับเหตุผล (The Logical)

๓. ความรู้ระดับสัญชาตญาณ (The Intuitive)

มานะ คือ ความรู้ทางจิต วิญญาน หรือความรู้ทางเหตุผลและ ความสุข (Ananda) ซึ่งคนเราก็มีด้วยกัน ทั้งนั้นก็อาจจะให้คำจำกัดความลงไปได้ ว่า สัญชาตญาณทางจิต (Spiritual intuitive) ลักษณะทั้งหมดเหล่านี้เป็น ความรู้ของมนุษย์โดยแท้จริง จิตของ มนุษย์ไม่ได้เลิกทำงานแม้แต่น้อย

เมื่อเรากำจัดสัญชาตญาณลงไป ว่าเป็นความรู้ที่สมบูรณ์แบบ (Integral insight) แล้วก็หมายความว่าจิตทั้งหมด ปฏิบัติหน้าที่โดยตรง สัญชาตญาณเป็น ความรู้ที่สมบูรณ์แบบเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลาย ส่วนวุฒิปัญญาเป็นความรู้เพียงส่วน เท่านั้น สัญชาตญาณเป็นความรู้ขั้นสูง ส่วนวุฒิปัญญาเป็นความรู้ขั้นต่ำ ความรู้ ขั้นสูงสุดย่อมรวมเอาความรู้ขั้นต่ำเข้าไว้ ด้วย

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๕). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก.
- บุญมี แทนแก้ว, (๒๕๔๓). ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้), กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- _____, (๒๕๔๐). พระพุทธศาสนากับปรัชญา, กรุงเทพมหานคร : เม็ดทราย ปริ้นต์ติ้ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๕๐). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์.

หลักการเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างยั่งยืน
THE PRINCIPLES FOR ESTABLISHING A RELATIONSHIP BETWEEN
THE SCHOOL AND COMMUNITY SUSTAINABILITY

บรรจง ลาวะลี

Banjong Lawalee

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

E-mail : puysound@hotmail.com

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๑) หลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตา ๒) หลักผาสุกวิหารธรรม คือ ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างมีความสุข คนเราไม่ว่าจะอยู่ร่วมกันในครอบครัว ในองค์กร หรือในสังคมมี ๖ ประการ คือ เมตตา ภัยกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตานิกรกรรม มีการแบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม มีความประพฤติเสมอกัน และมีความคิดถูก คิดดี เหมือนกัน ๓) หลักสามัคคีธรรม คือ ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะทำให้เกิดสุขในทางปฏิบัติ สามัคคีธรรม ประกอบด้วย ความสามัคคีทางกาย ความสามัคคีทางใจ และความสามัคคีทางความคิด ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ผู้บริหารสถานศึกษาต้องตระหนักอยู่

เสมอ และจะต้องมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่องซึ่งโรงเรียนศึกษาเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท การสร้างสัมพันธ์อันดีกับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานของโรงเรียน งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหมายถึง การบริหารงานในโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับชุมชนโดยใช้การบริหารที่มีการติดต่อสื่อสารสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน อยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กับทางโรงเรียน โรงเรียนกับชุมชนได้ดำเนินการกิจต่างๆ ร่วมกันทั้งที่เป็นภารกิจของโรงเรียน และภารกิจของชุมชนอันจะก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีต่อกันซึ่งจะส่งผลต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทำให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลชุมชนเกิดความพึงพอใจและมีการร่วมมือกันอย่างยั่งยืน

ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความหมายของความสัมพันธระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้มีผู้รู้และนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สมัคร วนาสน (๒๕๔๗ : ๑๕)

ได้ให้ความหมายของความสัมพันธระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหาร และครู-อาจารย์ ในโรงเรียนใช้ในการติดต่อสื่อสารและสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้ปกครองนักเรียน หรือ ประชาชนในชุมชน เพื่อให้มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ยังผลให้ชุมชนให้ความสนับสนุนด้านการจัดการศึกษาแก่โรงเรียน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและโรงเรียน กล่าวคือ ชุมชนได้รับการศึกษาและการพัฒนาในด้านต่างๆ ส่วนโรงเรียนก็จะได้รับความร่วมมือและสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น เงิน แรงงาน ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นต้น

สุรชัย ถาไชยลา (๒๕๔๗ : ๒๘) ได้ให้ความหมายความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งที่ทางโรงเรียนใช้ติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครองนักเรียน ประชาชนในชุมชนและหน่วยงานอื่นในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปกครองนักเรียน ประชาชนในชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาและการพัฒนาโรงเรียน

และชุมชนในส่วนของชุมชนก็ได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ ส่วนโรงเรียนก็ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากชุมชน หน่วยงานอื่นๆ ในการจัดการศึกษาทำให้การจัดการศึกษาและการพัฒนาบรรลุตามวัตถุประสงค์

ความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (๒๕๓๗ : ๑๒๒-๑๒๔) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในโรงเรียนประถมศึกษาไว้ ดังนี้

๑. ความเข้าใจอันดีก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาต่างๆที่เป็นประโยชน์แก่โรงเรียนและชุมชน

๒. ความรู้สึกเป็นเจ้าของ จะเกิดความรู้สึกสร้างความผูกพันต่อกันมีความห่วงใยเมื่อเป็นเจ้าของ ชุมชนก็อยากเห็นโรงเรียนของตนก้าวไปในทิศทางที่ถูกต้อง โดยเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน

๓. ความเจริญงอกงามของเด็กเด็กเป็นความหวังที่ทางชุมชนฝากไว้กับโรงเรียนดูแล ปลูกฝังความรู้ และคุณธรรม เป็นคนดีของสังคม

๔. การมีส่วนร่วมแนวคิดของการพัฒนาต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมเพราะจะทำให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันในเชิงความคิด การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรวางแผนงานของโรงเรียน ดูแลการจัดกิจกรรมของ

โรงเรียนจะทำให้ผู้มาสนับสนุนช่วยเหลือมากขึ้น

๕. เป็นแหล่งทรัพยากรชุมชน เป็นแหล่งทรัพยากรทางการศึกษาที่ดีมี ทรัพยากรธรรมชาติมีบุคคลอันเป็นภูมิ ปัญญาชาวบ้านสิ่งเหล่านี้มีค่าต่อการจัด การศึกษา

๖. ส่งเสริมฟื้นฟูรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ ชุมชนมีอยู่เป็นจำนวนมาก

๗. การศึกษาพัฒนาชุมชน ความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชน ทำให้โรงเรียนมีข้อมูลจากชุมชน สภาพปัญหา ความต้องการ ทรัพยากร ของชุมชน ทำให้โรงเรียนสามารถจัด หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ ของชุมชน

๘. ส่งเสริมความเป็น ประชาธิปไตย การพบปะปรึกษาหารือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างโรงเรียน ชุมชนตามวิถีทางแห่งความคิดซึ่งกันและ กันเป็นคารวะธรรม ความร่วมมือร่วมใจ เป็นสามัคคีธรรม การให้เหตุผลด้วย สติปัญญาเป็นปัญญาธรรมก่อให้เกิดการ ทำงานในรูปแบบประชาธิปไตย ที่จะ สร้างสรรค์ในการพัฒนาให้เกิดขึ้นใน โรงเรียนและชุมชน

บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

๑. บทบาทของผู้บริหาร โรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนต้องตระหนัก ความสำคัญของโรงเรียนกระตุ้นให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาสนใจเอาใจใส่ การศึกษา ทำความเข้าใจกับชุมชน ทำ ชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการให้ การศึกษา และความสัมพันธ์อันดีระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน

๒. บทบาทของครูผู้สอน ครูผู้สอนจะต้องศึกษาทำความเข้าใจกับ ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ นำชุมชนเข้าสู่ โรงเรียน ให้ชุมชนเข้าใจโรงเรียน ชม ผลงานของนักเรียนปรับปรุงหลักสูตรการ เรียนการสอนให้สอดคล้องสัมพันธ์กับ ความเป็นอยู่และความต้องการของชุมชน ในอันที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน ให้สูงขึ้น

๓. บทบาทของโรงเรียน โรงเรียน เป็นสถาบันการศึกษาเบื้องต้นที่ให้ การศึกษาแก่เยาวชนของชุมชน โรงเรียน จะต้องมีบุคลากรที่มีความสามารถ มี วัสดุอุปกรณ์ที่มีคุณค่าต่อการจัดการเรียน การสอนให้คนมีความรู้ ฝึกอบรมให้แก่ ประชาชนในชุมชนตามความสนใจและ ถ่ายทอดวัฒนธรรม เหล่านั้นให้แก่เยาวชน จากการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนสรุปได้ว่า

ผู้บริหาร และครู-อาจารย์ใน โรงเรียนจะต้องสร้างความเข้าใจอันดีกับ ผู้ปกครองนักเรียนหรือประชาชนในชุมชน เพื่อให้มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียน กับชุมชนซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชน

และโรงเรียนเองและส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาและการพัฒนาโรงเรียน ทำให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

คินเดรด มีความเห็นว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องยึดหลักการดังต่อไปนี้

๑. หลักความบริสุทธิ์ใจ (Integrity Principle) ผู้บริหารโรงเรียนพึงให้ข้อคิดเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวแต่ละอย่างของการจัดการและการบริหารโรงเรียนแก่ประชาชนในชุมชนด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ ไม่บิดเบือนไปจากความจริง

๒. หลักในความต่อเนื่อง (Continuity Principle) การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนผู้บริหารจำเป็นต้องคำนึงถึงความต่อเนื่องไม่ขาดตอนทั้งนี้เพื่อกระชับสัมพันธ์ภาพให้แน่นอยู่เสมอ

๓. หลักครอบคลุมในเนื้อหา (Coverage Principle) ผู้บริหารโรงเรียนควรคำนึงถึงการเผยแพร่ข่าวสารการดำเนินงานของโรงเรียนในทุกๆ ด้านให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบการบริหารงานของโรงเรียนที่ชัดเจนที่สุดและเพียงพอ

๔. หลักความเรียบง่าย (Simplicity Principle) การบริหารความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนผู้บริหารโรงเรียนต้องคำนึงถึงหลักความเข้าใจ ซึ่งหมายถึงการใช้ภาษาที่เรียบง่ายและเป็นภาษาที่ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าใจได้ชัดเจน

๕. หลักการสร้างสรรค์ (Creativeness Principle) ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องคำนึงถึงการเสนอข่าวสารหรือข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนและของโรงเรียนเป็นส่วนรวม พึงละเว้นการเสนอข่าวสารที่เกี่ยวกับปัญหาส่วนตัวของครู อาจารย์ และผู้บริหาร

๖. หลักการปรับตัว (Adaptability Principle) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างประชาชนในแต่ละท้องถิ่นในด้านภาษาสติปัญญาพื้นฐานความรู้ ความเชื่อ

๗. หลักยืดหยุ่น (Flexibility Principle) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างประชาชนตามหลักนี้ ผู้บริหารต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในด้านต่างๆ เป็นต้นว่า เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม เจคติ ความต้องการ และความสนใจในความร่วมมือ (ธีรวิทย์ ประทุมพนพรัตน์, ๒๕๒๙ : ๑๓๙-๑๔๐)

กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การที่จะบริหารงานใด ๆ ก็ตามให้มีประสิทธิภาพได้นั้นผู้บริหารต้องดำเนินการตามขั้นตอนทั้ง ๔ ของกระบวนการบริหาร คือ การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา การวางแผนการดำเนินการตามแผนและการประเมินผล การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนก็เช่นเดียวกันผู้บริหารต้องดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในขั้นตอนนี้ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของงานและของชุมชนอย่างน้อยที่สุดจะต้องมีข้อมูลดังต่อไปนี้

๑. จำนวนผู้ปกครองนักเรียน
๒. จำนวนคนในชุมชนที่เป็นเขตบริการของโรงเรียน
๓. จำนวนหมู่บ้านมีระยะห่างจากโรงเรียนถึงหมู่บ้าน
๔. ระดับความร่วมมือที่ชุมชนให้แก่โรงเรียน
๕. เจตคติของชุมชนต่อโรงเรียน
๖. การคมนาคมและการสื่อสารในชุมชน
๗. ผู้นำชุมชนผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน
๘. ปัญหาของชุมชนที่อาจส่งผลกระทบต่อโรงเรียน

๙. ทรัพยากรในชุมชนที่โรงเรียนอาจนำมาใช้ประโยชน์ได้

๑๐. ประเพณี ความเชื่อและค่านิยมบางประการของท้องถิ่น

ในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลผู้บริหารควรให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการหาและเสนอข้อมูลโดยหาจากแหล่งที่เชื่อถือได้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาแล้วควรจะได้มีการร่วมกันพิจารณาเพื่อสรุปเป็นประเด็นปัญหาสำหรับการดำเนินการในขั้นตอนต่อไป การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้ได้มากที่สุดถูกต้องที่สุดจะช่วยให้การวางแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นไปโดยรัดกุมแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและสามารถกำหนดแนวทางการดำเนินงานได้ชัดเจน

ขั้นตอนที่ ๒ การวางแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเมื่อทราบปัญหาและความต้องการของโรงเรียนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนแล้วผู้บริหาร จะต้องจัดให้มีการกำหนดและเขียนแผนงาน/โครงการ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในขั้นตอนนี้ผู้บริหารโรงเรียนควรดำเนินการ ดังนี้

๑. ให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดและเขียนแผนงาน
๒. ให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนมีส่วนร่วมรับทราบแนวทางดำเนินการตามแผน

๓. ระบุตัวบุคคลที่รับผิดชอบโครงการในแผนงานให้ชัดเจนโดยพยายามให้บุคลากรทุกคนได้มีส่วนในการรับผิดชอบโครงการตามแผน

๔. กำหนดวิธีการและระยะเวลาในการประเมินผลให้ชัดเจน

๕. กำหนดผู้รับผิดชอบและเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลให้ชัดเจน

๖. กำหนดการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นทั้งวัสดุอุปกรณ์และบุคคลให้มากที่สุดในการจัดทำแผนงานโครงการ

๗. พิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการในแผนงานก่อนอนุมัติดำเนินการแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ดีจะต้องให้บุคลากรมีส่วนร่วมทำแผน คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการรับทราบและกำหนดให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นทั้งวัสดุ อุปกรณ์และบุคคลให้มากที่สุด

ขั้นตอนที่ ๓ การดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินการตามแผนงานและโครงการที่กำหนดไว้ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. ควบคุมดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามโครงการที่กำหนดไว้

๒. แก้ไขปัญหาขัดข้องที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานตามโครงการ

๓. จัดให้มีการประเมินผลโครงการตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในโครงการ

๔. ให้กำลังใจและกระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพราะงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นงานที่ต้องปฏิบัติการนอกโรงเรียนด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นงานที่ต้องปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องทั้งในและนอกโรงเรียนผู้บริหารจึงควรกระตุ้นและสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงานด้านนี้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องกัน

ขั้นตอนที่ ๔ การประเมินผลการดำเนินการตามแผนงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน นอกจากการประเมินผลเป็นระยะๆ ตามที่กำหนดไว้ในโครงการแล้วผู้บริหารจำเป็นต้องจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานเมื่อสิ้นสุดระยะเวลาดำเนินการตามแผนการด้วย โดยผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาท ดังนี้

๑. ประเมินผลโดยใช้เครื่องมือหลาย ๆ อย่าง เช่น การสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น

๒. ให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมในการประเมินผล

๓. ให้คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการประเมิน

๔. สรุปผลการประเมินบันทึกไว้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนงานของปี

ในการศึกษาค้นคว้า การพัฒนาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้นจะต้องมีการวางแผนดำเนินงานเป็นกระบวนการขั้นตอนในการปฏิบัติงานมีการศึกษาสภาพปัจจุบันและการศึกษาปัญหาต่างๆ ว่ามีอะไรบ้างมีการวางแผนโดยมีส่วนร่วมจากบุคลากรทุกฝ่ายดำเนินการแผนที่ได้กำหนดไว้และให้เป็นไปตามโครงการกระตุ้นและให้กำลังใจผู้ร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลการดำเนินงานทุกระยะตามแผนที่กำหนดและบันทึกผลไว้ทุกครั้ง ประชุมปรึกษาหารือและพัฒนางานวางแผนในการดำเนินงานในปีต่อไปและปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง

ความมุ่งหมายของการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

พินิตา วีรชาติ (๒๕๔๒ : ๕๑)

ได้กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนมีความมุ่งหมาย ดังนี้

๑. เพื่อเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพราะสัมพันธ์ภาพจะเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้มาร่วมมือกันปฏิบัติการต่างๆ ที่มีอยู่ให้บรรลุจุดหมายอันเดียวกันตามที่กำหนด

๒. เพื่อสร้างเสริมความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้แก่ชุมชน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสาธารณะสมบัติที่ชุมชนเป็นเจ้าของอยู่แล้วหากแต่มอบหมายให้คณะ

ครูเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการซึ่งมีครูใหญ่เป็นหัวหน้า

๓. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการของโรงเรียน กิจการต่างๆ ของโรงเรียนอาจแบ่งเป็นหลายประเภท เช่น การกำหนดความมุ่งหมาย และนโยบาย กิจการเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน กิจการเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ตลอดจนการพัฒนาด้านวิชาการ เช่น หลักสูตร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงในอนาคตที่พัฒนาบุคลากรของเข

๔. เพื่อฟื้นฟู และรักษาวัฒนธรรมของชุมชน ในชุมชนที่มีวัฒนธรรมประจำอยู่มากมายทั้งที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ความดีของชุมชน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนจะรักษาและหวงแหนอย่างยิ่ง หากโรงเรียนทำการฟื้นฟูและถ่ายทอดแก่เยาวชนชุมชนจะให้ความร่วมมือทุกประการ เพราะชุมชนมองเห็นว่าโรงเรียนกระทำเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

๕. เพื่อสร้างความกลมกลืนระหว่างบ้านกับโรงเรียนเป็นที่ยอมรับว่าโรงเรียนเป็นหน่วยงานของชุมชน ดำเนินงานพัฒนาคนสำหรับชุมชน โรงเรียนกับชุมชนจึงมีการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันในกรณี การดำรงชีพใน

ชุมชนควรจะเป็นหลักสูตรของโรงเรียน ปฏิบัติการต่างๆ ควรเป็นของชุมชน โรงเรียนเป็นเพียงสถานที่ฝึกหัดให้เท่านั้น

ขอบข่ายงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ ๒ ทาง คือ ทางโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับงาน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเกี่ยวพันอยู่กับการดำเนินการเพื่อให้โรงเรียนสามารถแสดงบทบาทของการให้และการรับความร่วมมือ การสนับสนุนและความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ โดยมีขอบข่ายงานดังต่อไปนี้

๑. การประชาสัมพันธ์

จรัส โพธิศิริ (๒๕๔๘ : ๑๙) ได้เน้นความหมายว่า การประชาสัมพันธ์หมายถึง การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มบุคคลกับประชาชน ซึ่งกลุ่มบุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องรับใช้หรือให้บริการ ดังนั้น การประชาสัมพันธ์โรงเรียนเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์สองทางคือ โรงเรียนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับกับประชาชนที่เกี่ยวข้อง

๒. การให้บริการชุมชน

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ และคนอื่นๆ ได้กล่าวถึงการให้บริการแก่ชุมชนไว้ว่า นอกจากการจัดกิจกรรมด้านอื่นๆ แล้ว โรงเรียนควรจัดบริการให้แก่ชุมชนเพื่อความสะดวกและการประหยัด มี

โรงเรียนไม่น้อยที่มีสภาพความพร้อมดีกว่าชุมชน เช่น มีบ่อน้ำ น้ำประปา เครื่องขยายเสียงโตะ แก้วอี้ เครื่องใช้ต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ โรงเรียนควรพิจารณาให้บริการแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง และควรกำหนดกฎเกณฑ์การให้บริการเพื่อจะให้สิ่งของที่ให้บริการคงทน สามารถให้บริการได้ตลอดเวลาไปสู่วิทยาลัย โรงเรียนสามารถจัดเป็นบริการแก่ชุมชนได้แก่

๑. ด้านอาคารสถานที่หากชุมชนขอใช้บริการอาคารของโรงเรียนเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ แล้วโรงเรียนจะจัดอำนวยความสะดวกให้เป็นอย่างดี

๒. ด้านเครื่องใช้ได้แก่ เครื่องใช้ที่ยกเคลื่อนที่ได้ เช่น โตะ แก้วอี้ โตะหมู่บูชา ถ้วยชาม เครื่องขยายเสียง ผ้า màn ผ้าปูโต๊ะ ฯลฯ ซึ่งชุมชนไม่มีไว้เป็นประจำเพื่อกิจกรรมของชุมชนครอบครัว หรือหมู่บ้าน อาจจะมาขอยืมใช้

๓. ด้านความรู้เป็นบริการที่จะพัฒนาคนให้มีความคิด ตลอดจนสติปัญญาอันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน โรงเรียนควรจัดรายการประเภทให้ความรู้แก่ประชาชน เช่น จัดบรรยายธรรมะ การปกครอง การเกษตร หรืออนามัย นอกจากนี้เกี่ยวกับวิชาชีพ โรงเรียนควรสนับสนุนอย่างเต็มที่และพร้อมเป็นแหล่งสาธิตทดลอง

๔. ด้านสวัสดิการเป็นบริการที่โรงเรียนจัดทำขึ้นสำหรับแก้ปัญหาสองความต้องการตลอดจนช่วยเหลือ

เศรษฐกิจแก่ชุมชน ได้แก่ การจัดสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ สนามกีฬา สหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

๕. ด้านบุคลากร ได้แก่ ครู นักเรียนและพนักงานบุคลากรเหล่านี้สามารถให้บริการและให้ความช่วยเหลือรวมมือกับชุมชนได้ทั้งในด้านแรงงาน ความคิดเห็นและในด้านอื่น ๆ (สมชาย ฤทธิเดช, ๒๕๔๘ : ๒๐)

๓. การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมายว่าการร่วมกิจกรรมชุมชน คือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของชุมชนเท่าที่โรงเรียนมีความสามารถและอยู่วิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้กิจกรรมในข่ายนี้โรงเรียนควรปฏิบัติมีหลายอย่าง คือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประเพณี เช่น กิจกรรมทางศาสนาเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นหรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์และร่วมงานอื่นๆ ของท้องถิ่นหรือของบุคคลตามวาระอันควร (สมชาย ฤทธิเดช , ๒๕๔๘ : ๒๑)

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ และคนอื่น ๆ ได้จัดกิจกรรมที่นำโรงเรียนออกสู่ชุมชนได้ ดังต่อไปนี้

๑. การจัดทัศนศึกษาภายในชุมชนจุดประสงค์เพื่อให้นักเรียนรับประสบการณ์ตรงจากชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ให้คุ้นเคยกับท้องถิ่นของตนในโอกาส

เช่นนี้โรงเรียนอาจจัดให้นักเรียนและประชาชนทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันด้วยก็ได้

๒. การจัดสัปดาห์แห่งการทำ ความสะอาดเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากเพราะเป็นการช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชนได้เป็นอย่างดีโรงเรียนควรจะทำ การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบความมุ่งหมาย และวิธีดำเนินการก่อน ความร่วมมือของประชาชนก็จะตามมา

๓. งานเกษตรชุมชน กิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนปลูกพืชผักสวนครัวที่เป็นของนักเรียนทุกคนและทุกคนครอบครัวยุโดยทางโรงเรียนอาจจะแจกพันธุ์พืชผักสวนครัวต่อจากนั้นโรงเรียนอาจจะแบ่งครูให้รับผิดชอบแต่ละหมู่บ้านไปตรวจให้คำแนะนำตามบ้านนักเรียนและถือโอกาสเยี่ยมเยียนประชาชนไปในตัวด้วย

๔. การพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน ในการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพงานบ้านในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดบ้าน ที่รับแขก ห้องนอนห้องครัว เครื่องใช้ภายในบ้านและการสุขาภิบาล แทนที่ครูจะทำการสอนที่โรงเรียนโดยให้เด็กอ่านจากตำรา การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ

๕. การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในชุมชนมีกิจกรรมหลายประเภท เช่น กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาความ

เป็นอยู่ของชุมชนดังนั้นทั้งครูอาจารย์ และนักเรียนควรรหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้อย่างจริงจัง

๖. การใช้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน คือ การเปิดโอกาสเหล่านี้อย่างจริงจัง

๔. การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน

หวน พินธุพันธ์ ได้ให้ความหมายว่าการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. การเชิญชวนผู้ปกครอง นักเรียน หรือประชาชนในชุมชนมาโรงเรียนนับว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้เป็นอย่างดี ถ้าโรงเรียนสามารถเชิญผู้ปกครอง นักเรียน ประชาชนในชุมชนมาโรงเรียนได้ และในการเชิญนั้นอาจจะเชิญได้ในกรณีต่างๆ อาทิเช่น เชิญผู้ปกครองนักเรียนมาโรงเรียนเพื่อประชุมชี้แจงนโยบายของโรงเรียน เชิญผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนในชุมชนมาประชุมเพื่อปรึกษาหารือในการปรับปรุงโรงเรียนหรือแก้ปัญหาในชุมชน เชิญแม่ของนักเรียนมาร่วมงานวันแม่ที่โรงเรียน จัดขึ้นเป็นการฝึกให้นักเรียนมีความกตัญญูตเวทีต่อแม่ของตน เป็นต้น

๒. โรงเรียนขอความช่วยเหลือและความร่วมมือจากชุมชนเมื่อโรงเรียน

ให้ความช่วยเหลือชุมชนแล้ว โรงเรียนก็จะขอความช่วยเหลือจากชุมชนรวมทั้งการขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากชุมชน อาทิเช่น ขอความช่วยเหลือทางด้านการเงินจากชุมชน ขอความช่วยเหลือทางด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านแรงงานด้านค่าปรึกษาหารือหรือความคิดเห็นในการปรับปรุงโรงเรียนจากประชาชนในชุมชน เป็นต้น

๓. การใช้ทรัพยากรในชุมชน ทรัพยากรในชุมชนที่จะนำมาใช้ในโรงเรียนจะใช้มากที่เดียวเช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรประเภทสถาบันต่างๆ เหล่านี้จะทำได้ อาทิเช่น นำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน เชิญบุคคลในชุมชนมาเป็นวิทยากรแก่นักเรียน ในชุมชนมีความรู้ในแขนงต่างๆ นำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ตามสถาบันต่างๆเช่น โรงพยาบาล ไปรษณีย์ พิพิธภัณฑ์ โรงงานอุตสาหกรรม วัด โบราณสถาน และสวนสัตว์ การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีของหมู่บ้าน ตำบล ศึกษาศิลปะ พื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านและประเพณีของหมู่บ้าน

๕. การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ และคนอื่นๆ กล่าวถึงบทบาทของกลุ่มผู้นำชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน และการสร้าง

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่น ๆ ดังนี้

๑. กลุ่มผู้ปกครองนักเรียนเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ และที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมากที่สุดในฐานะที่เป็นผู้รับ “บริการ” จากโรงเรียนกลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด

๒. กลุ่มผู้นำของชุมชนกลุ่มนี้สามารถแยกออกได้เป็นหลายกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มต่างมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนแตกต่างกันออกไปจึงทำให้กลุ่มนี้โดยส่วนรวมมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนแทบทุกด้าน

๓. กลุ่มศิษย์เก่าเป็นกลุ่มที่เกิดจากผลผลิตจากโรงเรียนรูปแบบของความสัมพันธ์อาจจะเป็นรูปแบบของสมาคมศิษย์เก่า หรือกลุ่มผู้นำกลุ่มหนึ่งก็ได้

๔. กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ประถมศึกษาในระดับชุมชนมีหลายหน่วยงาน เช่น สภาตำบล เกษตรกร ตำบล องค์การอื่นๆ (หวน พิณรุฬห์, ๒๕๒๕ : ๒๗)

๖. หลักธรรมเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างยั่งยืน

การอยู่ร่วมกันในสังคมมักจะมีปัญหาเกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะการกระทบกระทั่งกันด้วยวาจาใจ และการเบียดเบียนกัน สังคมที่มีการเบียดเบียน

กันสังคมนั้นย่อมหาความสุขไม่ได้ การปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกันในสังคมให้ราบรื่น เรียบร้อย มีความสุข และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน พระพุทธเจ้าได้ให้หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันไว้ดังนี้

๑. การมีสังคหวัตถุ ๔

หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑.๑ ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๑.๒ ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างมากยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจา นั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๑.๓ อัจฉริยา คือ การ สงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพடுத்தในสิ่ง ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

๑.๔ สมานัตตา คือ การเป็นผู้ มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพடுத்த เสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และ ว่างใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

๒. การมีผาสุกวิหารธรรม คือ ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างมีความสุข คนเรา ไม่ว่าจะอยู่ร่วมกันในครอบครัว ในองค์กร หรือในสังคมก็ตาม จะอยู่ร่วมกันอย่าง เป็นสุขได้ต้องตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรม ๖ ประการ คือ

๒.๑ เมตตาทายกรรม คือ มี เมตตาต่อกัน ทำอะไรด้วยกายที่ไม่ก่อ ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

๒.๒ เมตตาวจีกรรม คือ จะพูด อะไรต้องมีเมตตาต่อกัน โดยสำนึกถึงความเสียหายของผู้อื่น ไม่พูดให้เกิดความ เข้าใจผิด หรือแตกแยกความสามัคคี

๒.๓ เมตตามโนกรรม คือ คิด อะไรต้องมีจิตเมตตาทั้งต่อหน้าและลับ หลัง มีความปรารถนาดี ไม่คิดร้าย คิด ทำลาย ไม่คิดแก้แค้น คิดแต่ในทางที่ดี เป็นกุศล

๒.๔ มีการแบ่งปันลาภที่ตนได้ มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่ผู้อื่นที่สมควร ให้ โดยไม่หวังไว้ใช้หรือบริโภคแต่เพียงผู้ เดียว

๒.๕ มีความประพடுத்தเสมอ กัน คือ จะต้องมิตีลบริสุทธ์เหมือนกัน ไม่ รังเกียจผู้อื่น ต้องเคารพในสิทธิอันเสมอ ภาคกัน

๒.๖ มีความคิดถูก คิดดี เหมือนกัน คือ มีความคิดเห็นที่ประเสริฐ เป็นความคิดที่เกื้อกูลไปสู่ความสุข ความ เจริญ และพ้นทุกข์ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน

๓. การมีสามัคคีธรรม คือ ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะทำให้เกิด สุขในทางปฏิบัติ สามัคคีธรรม ประกอบด้วย

๓.๑ ความสามัคคีทางกาย คือ การทำงานร่วมกันด้วยความเสียสละ

๓.๒ ความสามัคคีทางใจ คือ มี ความพร้อมใจกันที่จะทำกิจทุกอย่าง

๓.๓ ความสามัคคีทาง ความคิด คือ การช่วยกันคิดสร้างสรรค์ ความเจริญให้แก่ส่วนรวม ไม่คิดเพื่อ ประโยชน์ส่วนตัว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๔๖)

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับ หลักธรรมเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะเห็นว่า สถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ที่จะต้อง ดำเนินการจัดกระบวนการศึกษาให้ เหมาะสมกับผู้เรียน โดยเน้นความสำคัญ ทั้ง ความรู้ คุณ ธรรม ตลอดจน ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติและสังคมโลก

ดังนั้น การอยู่ร่วมกันในสังคมมักจะมี ปัญหาเกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะการ กระทบกระทั้งกันด้วยวาจา ใจ และการ เบียดเบียนกัน สังคมที่มีการเบียดเบียน กันสังคมนั้นย่อมหาความสุขไม่ได้ การ ปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกันในสังคมให้ราบรื่น เรียบร้อย มีความสุข และมีความสัมพันธ์ ที่ดีต่อกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ให้หลักธรรม ในการอยู่ร่วมกันไว้ดังนี้คือ ๑) การ มีสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถ จรียา และ สมานัตตา ๒) การมีผาสุก วิหารธรรม คือ ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ อย่างมีความสุข คนเราไม่ว่าจะอยู่ร่วมกันใน ครอบครัว ในองค์การหรือในสังคมมี ๖ ประการ คือ เมตตา กายกรรม เมตตา วจีกรรม เมตตา มโนกรรม มีการแบ่งปัน ลากที่ตนไดมาแล้วโดยชอบธรรม มีความ ประพฤติเสมอกัน และมีความคิดถูก คิด ดีเหมือนกัน ๓) การมีสามัคคีธรรม คือ ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะทำให้เกิด สุขในทาง ปฏิบัติ สามัคคีธรรม ประกอบด้วย ความสามัคคีทาง กาย ความสามัคคีทางใจ และความ สามัคคีทางความคิด เป็นต้น

บทสรุป

แนวทางการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อย่างยั่งยืนโดยใช้หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาประกอบด้วย ๑) หลักสังคหวัตถุ ๔ ๒) หลักผาสุกวิหาร

ธรรม และ ๓) หลักสามัคคีธรรม โดย ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารและครู- อาจารย์ในโรงเรียนใช้ในการติดต่อสื่อสาร และสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้ปกครอง นักเรียนหรือประชาชนในชุมชนเพื่อให้มี ความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับ ชุมชน ยังผลให้ชุมชน ให้ความสนับสนุน ด้านการจัดการศึกษาแก่โรงเรียน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและโรงเรียน ส่งผลให้เกิด ประโยชน์ต่อการ จัด การศึกษาและการพัฒนาโรงเรียนทำให้ การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ ตามที่ต้องการ โดยขอขยายงานสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ประกอบด้วย ๑) การประชาสัมพันธ์ ๒) การให้บริการชุมชน ๓) การเข้าร่วม กิจกรรมของชุมชน ๔) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน และ ๕) การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน หลักในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนมีดังนี้ ๑) หลักความ บริสุทธิ์ใจ ๒) หลักในความต่อเนื่อง ๓) หลักครอบคลุมในเนื้อหา ๔) หลักความ เรียบง่าย ๕) หลักการสร้างสรรค์ ๖) หลักการปรับตัว และ ๗) หลักยึดหยุ่น อันจะก่อให้เกิดความร่วมมืออันดีต่อกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดการศึกษาของ โรงเรียน ทำให้มี ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลชุมชนเกิดความพึงพอใจและ มีการร่วมมือกันอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- บุญชม ภูหัวไร่. (๒๕๔๘). การพัฒนางานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนหนองบัวหน่วยอำนวยการ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์. รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พินดา วีระชาติ. (๒๕๔๒). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียน สโตร์.
- พระธรรมปิฎก. (๒๕๔๖). ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (๒๕๓๗). โรงเรียนกับชุมชน หน่วยที่ ๘-๑๕. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มณฑนา ธรรมรังษี. (๒๕๔๒). ปัญหาการดำเนินงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี. รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมชาย ฤทธิเดช. (๒๕๔๘). การพัฒนาการดำเนินงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนบ้านแมตวิทยาการ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด เขต ๑. ปริญญาโทการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ความกตัญญูทเวทิตาธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดสันติภาพในสังคม
GRATITUDE THANKFULNESS FOR TO PROMOTE PEACE IN SOCIETY

พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน)
Phramaha Sakol Doenchaban
บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
E-mail : Shriprachya@gmail.com

บทนำ

ความกตัญญูในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การรู้อุปการะที่บุพการีทำไว้ก่อนแล้วทำการตอบแทนบุญคุณ แสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาด้วยการบำรุงเลี้ยงดูทำให้เกิดความสบายใจ อีกทั้งยังหมายถึงบุคคลรอบๆตัวของเราด้วย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพัง ดังนั้นสังคมจึงจำเป็นต้องมีความสุขเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของมนุษย์ ความกตัญญูทเวทิตาธรรมนั้น สามารถทำให้สังคมมนุษย์นั้นเป็นสังคมที่มีความสงบสุขได้ เพราะความกตัญญูนั้นสามารถรักษาและประคับประคองจิตใจของมนุษย์ในสังคมให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีได้เพราะหลักกตัญญูทเวทิตาธรรมนั้นได้เน้นย้ำให้มนุษย์คำนึงถึงความดีของคนรอบข้างที่มีและให้มนุษย์คำนึงถึงการทำความดีกับคนรอบข้าง เพราะฉะนั้นแล้ว เมื่อคนในสังคมนั้นคิดดีและปฏิบัติดีต่อกัน สังคมนั้นก็ย่อมมีแต่ความดี และเป็นสังคมที่ดี และเป็นสังคมที่สงบสุขในที่สุด เมื่อกล่าว

สรุปโดยรวมแล้ว กตัญญูทเวทิตาธรรมนั้นไม่ได้จำกัดแค่มนุษย์ปฏิบัติกับมนุษย์เท่านั้น กตัญญูทเวทิตาธรรมยังสามารถนำไปปฏิบัติกับสัตว์ สิ่งของและธรรมชาติได้อีกด้วย ทั้งนี้ เมื่อมนุษย์รู้จักการปฏิบัติกตัญญูทเวทิตาธรรม ตั้งแต่กับมนุษย์ด้วยกันไปจนถึงกตัญญูต่อสัตว์และธรรมชาติแล้ว สังคมนั้น ๆ ก็จะเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความสงบสุขและความสมบูรณ์ อันจะนำไปซึ่งพัฒนาการขั้นที่สูงขึ้นของจิตใจมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ต่อไป

ความเป็นมา

การปฏิบัติตามหลักกตัญญูทเวทิตาธรรมนั้นจำเป็นที่จะต้องเริ่มปฏิบัติกับคนใกล้ตัวเสียก่อน ทั้งนี้ในอดีตคนเรามักมองกันว่าหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด ได้แก่ ครอบครัว แล้วก็เอาใจใส่ดูแลแต่ครอบครัวของตัวเองให้เจริญก้าวหน้าไม่เหลียวแลกลุ่มคนที่อยู่รอบข้าง สังคมของเราถึงได้อ่อนแอตลอดมา ทั้งนี้ ความกตัญญูในจิตใจคนในสังคม

เรานั้นแท้จริงแล้วไม่ได้หายสาบสูญไปไหน แต่ยังคงฝังอยู่ในจิตใจของคนเราลึก ๆ หากเพียงแต่ว่าคนเรานั้นได้นำเอากิเลส ตัณหา ที่ก่อให้เกิดปัญหาอันจะนำพามาซึ่งความทุกข์มาสั่งสมไว้ภายในจิตใจและทั่วมุมจิตสำนึกถึงความกตัญญู นั้นไปด้วย สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในปัจจุบันนี้เท่านั้น แม้ในสมัยพุทธกาลก็เป็นมาแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสพระธรรมเทศนาเรื่องทิส ๖ เอาไว้ในสังคาลกสูตร ในพรรษาที่ ๑๖ แล้วใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกระทั่งครอบคลุมไปทั่วแผ่นดินชมพูทวีปในเวลาต่อมา ทิส ๖ คือ หน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด สำคัญที่สุด ทรงอำนาจที่สุด หากบุคคลในแต่ละทิส ปฏิบัติตนตามหน้าที่ ซึ่งมีอยู่ประจำทิสได้ สมบูรณ์จริง ๆ แล้ว ย่อมสามารถที่จะจุดสังคมส่วนใหญ่ให้เจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรมได้อย่างชนิดฉับพลัน ทั้งนี้ ทิส ๖ ของใครก็ประกอบด้วยตัวของคนนั่นเองเป็นแกนกลาง แล้วแวดล้อมด้วยบุคคล อีก ๖ กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนมีความสัมพันธ์กับตัวของเขาตามฐานะและหน้าที่ที่แตกต่างกันไป

ความกตัญญูทเวที่ต่อครอบครัว

บุรุษทิมทิส ทิสเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา คุณพ่อคุณแม่เป็นผู้มีอุปการคุณคนแรกของเรา เพราะว่าท่านก้าวเข้ามารับผิดชอบต่อชีวิตของเราก่อนใคร ๆ ในโลกและทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะ

ชีวิตเลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นคน เราได้มาจากท่านทั้งนั้นพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิด แก่ลูก เลี้ยงดู ปกป้องและรักษา พ่อแม่ที่เป็นพ่อแม่ที่แท้จริง เมื่อให้กำเนิดลูกแล้วจะไม่ทอดทิ้ง ถึงแม้จะประสบความลำบากยากจนลำเค็ญสักเพียงใดก็ตามก็ไม่ทอดทิ้งลูก กลับคอยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดแก่ลูกเมื่อมีเหตุสุดวิสัยที่จะป้องกันได้ เช่น ต้องประสบภัยคือความเจ็บไข้ได้ป่วย พ่อแม่ก็ไม่ทอดทิ้งพยายามทำการรักษาพยาบาลด้วยตัวเองบ้าง หากหมอรักษาบ้าง บางครั้งพ่อแม่ต้องทำงานหนัก อาบเหงื่อต่างน้ำ ยอมอด ยอมทนเพื่อลูก ต้องการให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียน มีความรู้ ความฉลาดเท่าทันคนอื่น

นอกจากจะให้กำเนิดเลี้ยงดู ปกป้องรักษาลูกแล้ว ท่านทั้งสองยังมีจิตใจที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ อัน ได้แก่ เมตตา ความรักใคร่สนิทสนม ความกรุณาปรานี ความสงสารในเมื่อมีความทุกข์ยากเดือดร้อน มุทิตา พลอยยินดีในความสำเร็จของลูกด้วยความจริงใจ และอุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อลูกมีการงาน ทำสามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงจัดให้ท่านทั้งสองมาอยู่ข้างหน้า เป็นทิสเบื้องหน้าของเรา บุตรธิดาพึงปฏิบัติกตัญญูทเวที่ตาแก่ มารดาบิดา ดังนี้

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำกิจของท่าน

๓) ดำรงวงศ์สกุล

๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับ
ความเป็นทายาท

๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญ
อุทิศให้ท่าน

ทักษิณทิส ทิศเบื้องขวา ได้แก่

ครูอาจารย์ ครูบาอาจารย์เป็นบุคคล
สำคัญกับชีวิตของเราอีกท่านหนึ่ง เพราะ
ท่านสอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการอยู่ร่วมกัน
เป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการรักษาเนื้อรักษา
ตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดจน
สอนให้รู้จักการทำมาหากิน ท่านจึงเป็น
ทักษิณบุคคล คือ บุคคลที่พวกเราต้อง
เคารพกราบไหว้บูชา ครูอาจารย์เป็นผู้
ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ ไม่ว่าจะ
ระดับไหน ชั้นไหนก็ตาม เรียกว่าท่าน
สอนให้เรามีความรู้ความสามารถ
ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม นำ
คุณธรรมและจริยธรรมไปใช้เป็น
เครื่องมือป้องกันตัวเอง นำความรู้
ความสามารถไปใช้เป็นเครื่องมือในการ
ประกอบอาชีพการงาน ครูอาจารย์นับได้
ว่าเป็นครูคนที่สองรองจากพ่อแม่ ศิษย์พึง
ปฏิบัติกตัญญูกตเวทิตาแก่ครูอาจารย์
ดังนี้ ๑) ลูกต้อนรับแสดงความเคารพ ๒)
เข้าไปหาปรนนิบัติรับใช้ ๓) ใฝ่ใจเรียน ๔)
ปรนนิบัติ ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ทั้งนี้ยังมีวิธีปฏิบัติกตัญญูกตเวทิต
ต่อครูอาจารย์และยังมีเรื่องเล่าอีก
มากมายที่ผู้เป็นศิษย์ได้กระทำเพื่อตอบ
แทนแก่บุญคุณของครูอาจารย์

ปัจฉิมทิส ทิศเบื้องหลัง ได้แก่

สามีภรรยา ถ้าตรงกลางเป็นผู้ชาย ทิศ
เบื้องหลังก็เป็นภรรยา ถ้าตรงกลางเป็น
ผู้หญิง ทิศเบื้องหลังก็เป็นสามี ทั้งนี้ ไม่ว่าจะ
จะเป็นหญิงหรือชาย ถ้าได้มีคู่ครองแล้ว
ให้ถือว่าคู่ครองของเรา เป็นเสมือนคน ๆ
เดียวกันกับเรา และเป็นคนที่ช่วยแก้ไข
ปัญหาชีวิตให้กับเรา พระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าทรงนำภรรยาหรือสามีมาไว้ข้างหลัง
เพราะไม่ว่าจะเป็นสามีหรือภรรยา ซึ่งบาง
ทีก็ก่อบุตรขึ้นมาอีก ล้วนถือว่าเป็นกำลัง
เสริม เป็นผู้ติดตาม คอยสนับสนุนช่วย
เหลืออยู่ข้างหลังทั้งสิ้น เนื่องจากเรื่อง
บางเรื่องไม่สามารถทำแทนกันได้ สามีพึง
ปฏิบัติกตัญญูกตเวทิตาแก่ภรรยา ดังนี้

๑) ยกย่องสมฐานะภรรยา

๒) ไม่ดูหมิ่น

๓) ไม่นอกใจ

๔) มอบความเป็นใหญ่ในงาน
บ้านให้

๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็น
ของขวัญตามโอกาส

**ภรรยาพึงปฏิบัติกตัญญูกตเวทิตาแก่
สามี ดังนี้**

๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสอง
ฝ่ายด้วยดี

๓) ไม่นอกใจ

๔) รักษาสมบัติที่หามาได้

๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

ความกตัญญูทศเวทต่อชุมชน

อุตตรทิส ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายที่คบค้าสมาคมกันมาตั้งแต่เด็กจนโตนี้เอง ที่เป็นผู้คอยช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราสามารถบรรลุความสำเร็จอีกด้วย เราควรปฏิบัติกตัญญูทศเวทิตาแก่มิตรสหาย ดังนี้

- ๑) เพื่อแม่แม่บ้าน
 - ๒) พุดจามีน้ำใจ
 - ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
 - ๔) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์
- ด้วย
- ๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน
 - ๖) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยป้องกัน
 - ๗) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
 - ๘) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
 - ๙) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
 - ๑๐) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ทิศเบื้องซ้ายนี้เอาจริง ๆ เข้า กลับกลายเป็นทิศที่ใหญ่ที่สุด เพราะตลอดชีวิตของคนเราต้องเกี่ยวข้องคบหากับผู้คนมากมาย เพราะฉะนั้น ใครมีทิศเบื้องซ้ายน้อยก็จะเข้าตำรา “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน” บินก็ไม่ขึ้น โดกก็ไม่ได้อ

เตรียมจะเป็นนกบึ่ง เตรียมจะเป็นนกกางกำลังเตรียมตัวตายเสียแล้ว

อุปริมทิส ทิศเบื้องบน ได้แก่

พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ เราชาวพุทธก็มีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เพราะท่านเป็นผู้ที่สูงด้วยคุณธรรม อีกทั้งยังเป็นผู้ชี้ทิศและเป็นแหล่งผลิตศีลธรรมอีกด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระสงฆ์เป็นทิศเบื้องบน เพื่อเป็นแหล่งผลิตศีลธรรมแล้ว ป้อนศีลธรรมนั้นให้กับอีก ๕ ทิศที่เหลือโดยเฉพาะ ๒ ทิศที่สำคัญ คือ ทิศเบื้องหน้ากับทิศเบื้องขวา เพื่อให้ทิศทั้ง ๒ นี้ นำศีลธรรมที่ได้มาป้อนให้กับบุคคลที่อยู่ตรงกลาง ส่วนพระสงฆ์เองเมื่อมีโอกาสท่านก็จะลงมาป้อนศีลธรรมให้กับบุคคลที่อยู่ตรงกลางด้วยตัวของท่านเช่นกัน คุณหัสดีควรปฏิบัติกตัญญู ทศเวทิตาแก่พระสงฆ์ ดังนี้

- ๑) จะทำอะไรก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

ดังตัวอย่าง เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกา ผู้ได้ชื่อว่ามี ความกตัญญูต่อพระสงฆ์ ท่านมีความกตัญญูต่อพระสงฆ์อย่างไร ในฐานะที่เราเป็นคนธรรมดาสามัญทั่วไปเพียงแค่ว่ารู้จักจดจำและทดแทนบุญคุณของพระสงฆ์ตามวิธีที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้และก็นับว่าประเสริฐยิ่งนัก

हेतुमिति त्तुकेषुंलंगुं ด้แकु่
ลูกจ้ำงกับนายจ้ำง คุรมีลูกน้องมก ๆ ก็
เบอแรงกาย คุ่ไม่ด้องท้ำงนงน้ก ไม่
น้กแรงกายจนเก็นไป ด้วออจจะน้ก
แรงใจบ้ำง ถ้ำฝึกเขอไม่เป็นช้งก็โทษคุร
ไม่ด้นอจกจากโทษด้วเรอเอง แล้ก็รู้ไว้
ด้ววอท้ชเบ้องล้งน้เอง ที่คอยเป็นฐอ
เป็นก้ำล้ง เป็นที่มอแห่งทรพยส้นจ้นทง
ส้ำงรเบอมาช้เป็นกองเสเปยงน้การ
หลอเล้งช้ว้ตของเรอ แล้เน่นอนเรอจะ
ม้ทรพยอมอช้ใน้การสร้ำงบุญสร้ำงบารม้ด้
มกน้อยเทอไร ก็มอจากท้ชเบ้องล้ง
เพระฉน้น้อยอด้มอช้ำมท้ชเบ้องล้ง
ก้นที่เดยว นายจ้ำงควรปฏิบัติกตัญญ
กตเวทิตอแकु่ลูกจ้ำง ด้งน้

๑) จดัการงนให้ท้ำตามก้ำล้ง
ควมสมอกร

๒) ให้ค้ำจ้ำงรงว้ลสมควรแकु่
งนและควมเป็นอยู่

๓) จดัสว้สดีการดีมีช้ว
ร้กษพยบอในยอมเจ้บช้ เป็นด้น

๔) ด้ของแปลก ๆ พ้เศชมอ
แ่งป่นให้

๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อน
หย่อนใจตามโอกอสน้ควร

**ลูกจ้ำงควรปฏิบัติกตัญญ
กตเวทิตอแकु่นายจ้ำง ด้งน้**

๑) เร้มท้ำงนก่อน

๒) เล็กงนที่หลัง

๓) เออแต่ชองที่นายให้

๔) ท้ำการงนให้เรยบร้ยและดี
ย้งช้

๕) นำควมดีชองนายไป
เผยแพร์ (พระธรรมป้ฎก (ป.อ. ปยุตโต),
๒๕๕๓ : ๒๔๑)

ควมกตัญญกตเวท้ต่อประเทช

ควมกตัญญกตเวท้ต่อชอ
ถึงแม้วอชอด้น้จะไม่ใช่ด้วบุคคล เป็น
เพยงแค่ผ้ฉน้แผ่นดินที่เรอออศยอยู่ แต่ก็ช้
วอจะกระทำกรอ้นเป็นการแสดงถึงควม
ม้กตัญญกตเวท้ต่อผ้ฉน้แผ่นดินไม่ด้ เพระ
ชอเป็นผ้ฉน้แผ่นดินที่ให้เรอกำเนด ออศย
อยู่ และท้ำกนด้้อย่างร่มเย่นเป็นสุข ชอ
ย้งม้ส่วนน้การปกบ้องเรอจกการรุกรน
และชอเปเรยบเสม้เออเกยรดีชของเรอ
ให้เรอด้มีช้ชอวอเป็นผู้ที่มีแผ่นดินอยู่ออศย
ไม่ใช่บุคคลหรือชนเผ่าเร่ร่อน เพระวอ
ชอด้มีบุญคุนต่อเรอเช่นน้เอง เรอจ้คว
กระทำกรอ้นเป็นการแสดงถึงควมม้
กตัญญกตเวท้ต่อชอด้ ด้วการช้ว
สร้ำงให้ชอด้น้เป็นชอด้ที่เข้มแข็ง ไม่วอ
จะเข้มแข็งน้เรอฉน้วัฒนธรรม จรยธรรม
ด้นเศรชฐกจ หรือท้ำงทหอร หอผู้ใดด้
มีโอกอสช้รับรชการทหอรอย่างช้สด้ย
และเต็มใจ อ้กท้ช้ยังปฏิบัติหน้าท้ชอง
ตนเองอย่างสุจร้ตและเคร่งคร้ตต่อ
ระเปยบว้นยแล้ว ผู้ฉน้ยอมด้ช้ชอวอเป็นผู้
ที่มีควมกตัญญต่อประชอด้แล้ว

ท้ช้ย้งมีว้ช้แสดงควมกตัญญ
กตเวท้ต่อชอด้้อย่างง่าย ๆ ด้งน้ ๑)
ประพฤตปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นพลเมอ

ดีของชาติ เช่น ถ้าเป็นเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบ มีกิริยามารยาทงดงาม มีความซื่อสัตย์ และมีความเมตตากรุณา เป็นต้น ๒) ศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัย หรือยึดมั่นในศาสนาที่ดั่งงาม ๓) เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะต้องประกอบอาชีพสุจริต รู้จักเลี้ยงชีพและแสวงหาทรัพย์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ๔) บำรุงรักษาชาติด้วยการเสียภาษี การใช้จ่ายสิ่งของตนเองและของสาธารณชนอย่างเห็นคุณค่า และประหยัดอดออมไม่ฟุ่มเฟือย ๕) มีความสามัคคีรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวรักใคร่กลมเกลียวกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ๖) มีความขยันหมั่นเพียรไม่ท้อถอย เพียรพยายามที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า ๗) รักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงเพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถทำประโยชน์ให้ประเทศชาติได้อย่างเต็มที่ ๘) รักษาและวางแผนวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติ ๙) จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ๑๐) ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

ความกตัญญูกตเวทิต่อศาสนา

ศาสนานั้น คือ วิธีและแบบอย่าง ที่มนุษย์ผู้มีจิตนับถือพึงนำไปปฏิบัติ เพราะไม่ว่าในชุมชนไหน ศาสนาใด ล้วนแล้วแต่สั่งสอนให้มนุษย์มีจิตใจที่ดี มีความคิดและการกระทำที่ดี อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้จิตใจของคนในชุมชน

เหล่านั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ ศาสนาจึงมีพระคุณต่อเราในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์นั้นได้เจริญอยู่ในวิถีทางที่ดี ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และป้องกันมนุษย์จากภัยต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถก่อให้เกิดขึ้นได้กับมนุษย์ด้วยกันเอง เพราะในศาสนาได้สอนทั้งคุณธรรมจริยธรรม ยกตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาที่คนในชาติไทยส่วนใหญ่ นั้นยึดมั่น และเคารพนับถือเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาพุทธสอนให้มนุษย์เรามีความเมตตา ตัดสินและแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาตามความถูกต้อง สอนให้เราฝึกจิตใจตนเองให้สงบนิ่ง และสอนให้มนุษย์หลีกเลี่ยงจากอบายมุขต่าง ๆ ดังนั้น จึงถือได้ว่าศาสนาพุทธนั้น มีพระคุณแก่เราอย่างใหญ่หลวงสมควรอย่างยิ่งที่เราจะแสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นการตอบแทน อย่างเช่นในตัวอย่างที่จะนำมาเสนอดังต่อไปนี้ และนี่เป็นเรื่องราวของพระเจ้าอโศกมหาราช หรือ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแห่งประเทศอินเดีย ในสมัย พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ประมาณสองร้อยปีเศษ พระองค์ทรงมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง (พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญา นันทภิกขุ), ๒๕๓๖ : ๖๕)

พระอุปคุตมหาเถระได้พาพระเจ้าอโศกฯ เสด็จออกจากกรีกแสวงบุญสักการะบูชาสถานที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเคยเสด็จประทับทุกแห่ง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างอนุสรณ์สถานเป็น

สัญลักษณ์พร้อมจารึกประวัติความเป็นมาให้อุณหภูมิร้อนหลังราลึกลงมาจนทุกวันนี้ พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าอโศกฯ ได้แผ่ขยายไปทั่วพระราชอาณาจักร คณะสงฆ์ได้รับราชูปถัมภ์และอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกฯ และคบคิดเป็นอย่างดี

ความกตัญญูต่องานต่อพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์นั้น เป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยสติปัญญา ความเตตาและความดีงาม อีกทั้งยังเป็นผู้ที่หล่อหลอมให้คนในประเทศนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและปกครองประเทศนั้น ๆ ให้เป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากจะกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อันเป็นพระมหากษัตริย์ที่เรารู้จัก ตลอดเวลาแห่งการครองราชย์นั้น พระองค์ได้ทรงงานอย่างหนักหน่วงด้วยความตั้งพระทัยให้พสกนิกรชาวไทยนั้นได้อยู่ดีกินดีมีความสุขสงบ และบริบูรณ์ไปด้วยความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน พระองค์เป็นกษัตริย์พระองค์แรกและพระองค์เดียวที่เสด็จไปทุกหนแห่งที่มีประชาชนชาวไทยอาศัยอยู่ ไม่ว่าจะฝนตก น้ำท่วม อยู่ที่ทุรกันดารห่างไกล พร้อมทั้งยังได้ประทานวิธีสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่การดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรในถิ่นนั้น พระองค์ทรงมีโครงการมากมายที่สามารถพลิกให้ความทุรกันดารกลายเป็นความอุดมสมบูรณ์แก่พสกนิกรด้วยพระมหากรุณาธิคุณ และ

เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์มีพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรชาวไทยอย่างใหญ่หลวง เราในฐานะเป็นคนไทยก็ควรจะสำนึกและปฏิบัติกตัญญูต่องานต่อพระมหากษัตริย์ ด้วยการเทิดทูนและดำเนินวิถีชีวิตและคิดตามพระองค์ เพราะหากถ้าเราคนไทยนั้นไม่ใส่ใจและปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์แล้วบ้านเมืองชาติไทยก็จะไร้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุข

บทสรุป

การพัฒนาสังคมให้มีความสุขและเจริญรุ่งเรือง สมาชิกในสังคมต้องเป็นคนดีมีคุณภาพ และปฏิบัติตามหลักธรรมในการพัฒนาสังคม โดยเริ่มตั้งแต่การมีครอบครัวที่อบอุ่น ซึ่งมีองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ การเลือกคู่ครองที่ดีที่เป็นคู่สร้างคู่สมหรือเป็นคู่ศีลธรรมคู่ความดีกัน เพื่อจะได้หัวหน้าครอบครัวที่ดีทำให้มีหลักฐานมั่นคงและได้ทายาทที่ดี ซึ่งจะพัฒนาเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม เป็นคนมีศีลธรรม พึ่งตนเองได้ อยู่ร่วมกันกับสังคมได้เป็นอย่างดีมีคุณธรรมประจำใจ เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และที่สำคัญทุกคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนให้ครบทุกสถานภาพตามหลักธรรมของทศ ๖ คือ ในฐานะบิดา มารดา กับบุตร สามีกับภรรยา ครูอาจารย์กับศิษย์ เพื่อนกับเพื่อน นายจ้างกับลูกจ้าง และผู้เผยแพร่

ศาสนากับประชาชน ถ้าทุกคนยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมตามบทบาทหน้าที่นั้น ๆ แล้ว ย่อมนำความสุขความเจริญรุ่งเรือง มาสู่สังคมอย่างแน่นอนและตลอดไป เพราะสังคมมนุษย์ทุกวันนี้ล้วนแล้วแต่วนเวียนอยู่ในวังวนของความทุกข์ “ทุกข์เหล่านี้ก็เป็นละครของโลกอยู่ชั่วครั้งชั่วคราวแล้วก็เลิกกันไปลาโรงกันไป เก็บฉากกันไปหายไปหมด ไม่รู้ไปทางไหนก็เป็นละครโลกนั่นเอง ถ้าว่าใครมีปัญหาที่ปล่อยความยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นเสีย ถ้าเป็นคนโง่ก็ไปยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยง มันก็ต้องร้องไห้เศร้าโศกเสียใจไปเข้าใจว่าเป็นของเรา นั้นมันโง่ไม่รู้จริงตามธาตุธรรมเหล่านี้” (พระมงคลเทพมุนี (สด จนทสโร), ๒๕๕๕ : ๑๗๖)

ในวัฒนธรรมของชาวตะวันตกออกมีการสอนกันมากถึงเรื่องความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณ ตัวอย่างเช่น ชาวจีนที่บันทึกเรื่องราวบุคคลที่ถือเป็น ๒๔ ยอดกตัญญูสำหรับเป็นแบบอย่างไว้สอนลูกหลานเป็นต้น อันที่จริงแม้แต่บุคคลที่เรารู้จักคุ้นเคยก็เป็นกลุ่มคนที่เราต้องพึ่งอาศัยเวลาที่มีปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่นกัน นอกเหนือจากการพึ่งพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวที่ใกล้ชิด เราอาจเรียกองค์ประกอบของคนที่รู้จักคุ้นเคยที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตส่วนนี้โดยรวม ๆ ว่า

เป็นสถาบันครอบครัวและญาติมิตร ซึ่งถ้าสถาบันส่วนนี้ถูกละเลยผู้คนไม่รู้คุณค่าและปฏิบัติต่อสถาบันดังกล่าวอย่างอกตัญญูไม่รู้คุณ เช่น ไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตรที่เคยให้ความเอื้ออาทรต่อเรา อันเป็นการปฏิบัติต่อคนเหล่านั้นอย่างไม่กตัญญูรู้คุณต่อไปเมื่อเรามีปัญหาความเดือดร้อนอะไร ก็คงจะหวังพึ่งสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตรเหล่านั้นได้ยากเป็นต้น

หากผู้คนในสังคมต้องใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว ต่างคนต่างอยู่แบบตัวใครตัวมัน ปราศจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้แต่กับสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตรคนรู้จัก ก็ยังพึ่งพาอาศัยกันไม่ได้ สังคมที่ผู้คนมีชีวิตอย่างโดดเดี่ยวอ้างว้างเห็นแก่ตัวจัดเช่นนี้ จะเป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างไรและด้วยเหตุที่พ่อแม่ครูอาจารย์และพระมหากษัตริย์ ได้สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ลูก จึงนับว่าเป็นผู้มีคุณและสมควรอย่างยิ่งที่ทุก ๆ คนควรที่จะตอบแทนคุณ คือ สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ท่านเหล่านั้นบ้างตามสมควรแก่ความสามารถและโอกาสเอื้ออำนวย หากเป็นเช่นนี้แล้ว สังคมของเราก็จะบังเกิดเป็นสังคมที่มีแต่ความสงบสุขและสันติในที่สุด

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), (๒๕๓๖). กัตถัญญกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), (๒๕๓๘). ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๕๓). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ว.วชิรเมธี, (๒๕๔๙). พิมพ์ครั้งที่ ๙. “ธรรมะเกร็ดแก้ว”. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), (๒๕๕๒). มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพุทธศาสนานิกายตันตрянในภูฏาน
BUDDHISM IN BHUTAN : TANTRAYAN SECT

พระราชปริยัติวิมล (ศรีสุระ)

Phra Rajpariyattivimol

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

E-mail : philosophy101@hotmail.com

บทนำ

ภูฏานเป็นเพียงประเทศเดียวในโลกที่ยอมรับนับถือพุทธศาสนาหายานแบบตันตระเป็นศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการ นิกายตันตрянหรือวัชรยาน ถือกำเนิดขึ้นในช่วงสุดท้ายของพัฒนาการอันยาวนานของพุทธศาสนาชื่อตันตрян มาจากคำว่า ตันตระ ในภาษาอินเดีย เป็นชื่อคัมภีร์ลึกลับที่รู้จักกันในวงจำกัดและปรากฏขึ้นในราวช่วงศตวรรษที่ ๓-๑๐ โดยแบ่งออกได้เป็นสี่กลุ่ม จากคำสอนที่ง่ายที่สุดจนไปถึงคำสอนที่ซับซ้อนที่สุด ได้แก่ คัมภีร์กฤษยาตันตระ คัมภีร์จรรยาตันตระ คัมภีร์โยคตันตระ และคัมภีร์อนุตตรโยคตันตระ พุทธศาสนาตันตрянสูญหายไปจากอินเดียซึ่งเป็นดินแดนต้นกำเนิดในช่วงที่พวกมุสลิมยกมารุกรานในต้นศตวรรษที่ ๑๓ และไปรุ่งเรืองอยู่ในทิเบต ลาดัคห์ ลิกขิม มองโกเลีย ภาคเหนือของเนปาล ภูฏาน จีน และญี่ปุ่นแทน

แนวคิดพื้นฐาน

พุทธศาสนาตันตрянมีความเชื่อพื้นฐานเหมือนกับพุทธศาสนานิกายอื่น คือเชื่อว่า กรรมในอดีตชาติเป็นตัวกำหนดชาติภพและชีวิตในปัจจุบัน และเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้สรรพชีวิตต้องเวียนว่ายตายเกิดเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด บุคคลจึงควรทุ่มเทความพยายามมุ่งไปให้ถึงพระนิพพานซึ่งจะช่วยปลดปล่อยตนให้พ้นจากสังสารวัฏและกิเลสกองทุกข์ทั้งปวงได้

การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดเรื่องสฤญญาตาหรือความว่าง ซึ่งเป็นสภาวะที่ไม่มีความแตกต่างระหว่างการมีอยู่หรือไม่มีอยู่ซึ่งตัวตน เพราะความจริงแล้วสรรพสิ่งในโลกแห่งผัสสะล้วนแล้วแต่ไม่จีรังยั่งยืน และเป็นจริงในขั้นสมมุติสัจจะเท่านั้น แม้มายาภาพที่บังเกิดจะทำให้มนุษย์ยึดติดแต่โดยเนื้อแท้แล้วหาเป็นตัวตนอยู่ในความจริงขั้นปรมาตถ์ไม่

กระนั้น พุทธศาสนาหายานและสายตันตрянก็ยอมรับนับถือเทพเจ้าและเหล่าพระโพธิสัตว์ โดย

เชื่อมั่นว่า ท่านเหล่านี้เป็นผู้บรรลุนิพพานแล้ว แต่ยังไม่ยอมก้าวล่วงเข้าสู่พระนิพพาน โดยยินดีที่จะเวียนว่ายอยู่ในห้วงสังขารวิภวณะนี้ต่อไปจนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นห้วงทุกข์ไปได้ทั้งหมดก่อน

พุทธศาสนาต้นตวรรษานได้พัฒนาขึ้นมาจนมีเอกลักษณ์อันโดดเด่น พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไม่เพียงมีปรากฏอยู่ในพระสูตรและพระวินัยเท่านั้น แต่ยังมีบันทึกอยู่ในคัมภีร์ของฝ่ายตันตระด้วย คัมภีร์ดังกล่าว เป็นคัมภีร์ลึกลับและต้องให้พระลามะผู้ทรงภูมิธรรมขั้นสูงเป็นผู้ถ่ายทอดและอธิบายให้ฟัง จึงจะสามารถเข้าใจความหมายในคำสอนเหล่านั้นได้

มรรควิธีในการเข้าถึงสุญญตาของทางตันตระมีอยู่หลายวิธี ได้แก่ การไม่สะกดหรือข่มกั้นอารมณ์ต่างๆ เอาไว้ แต่ระเบิดออกมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ธรรม การสร้างรูปสัญลักษณ์ขึ้นมาแทนตัวแทนเทพเจ้าเพื่อสะท้อนแนวคิดที่ไม่เป็นรูปธรรม การปฏิบัติศาสนกิจและพิธีกรรมต่างๆ ทั้งการสวดมนต์ การร่ายคาถาเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง การกราบไหว้บูชาและการเพ่งมณฑลเพื่อเจริญสมาธิ เป็นต้น ทั้งนี้ การถ่ายทอดธรรมแบบปากต่อปากจากอาจารย์สู่ศิษย์ นับเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ในประเทศภูฏานและทิเบต พุทธศาสนาต้นตวรรษาน ได้พัฒนาไปในทิศทางเดียวจนกลายเป็นพุทธศาสนา

นิกายลามะหรือพุทธศาสนาแบบทิเบตอย่าง ที่ทางตะวันตกนิยมเรียกกัน โดยรวมเอาศรัทธาในยุคก่อนการยอมรับนับถือศาสนาพุทธ ลัทธิถือผี รวมถึงการบูชาภูเขา ทะเลสาบ และเทพเจ้าประจำท้องถิ่นเข้ามาไว้ด้วยกัน การผสมกลมกลืนนี้สามารถเห็นได้ชัดในพิธีกรรมทางศาสนาและคติพื้นบ้านต่างๆ

คนภูฏานเชื่อว่า มนุษย์เรามีองค์ประกอบสี่อย่าง ได้แก่ ลา (เจตสิก) ชก (แก่นชีวิต) เสะ (อายุขัย) และ นัมเซ (สัญญา) โดยสามอย่างแรกนั้นรับมาจากศรัทธาความเชื่อในยุคก่อนการรับเอาพุทธศาสนาเข้ามา ซึ่งสามอย่างนี้จะสูญสลายไปเมื่อคนเราเสียชีวิตลง ส่วนนัมเซรับมาจากพุทธศาสนาโดยตรง และจะเปลี่ยนถ่ายไปสู่ชีวิตในชาติภาพใหม่หลังกายเนื้อตายไป

ภาคดุร้ายเป็นภาคสำคัญหนึ่งของเหล่าเทพเจ้าฝ่ายตันตระ สำแดงขึ้นเพื่อกำราบปราบปรามวิญญานชั่วร้ายที่เป็นปฏิปักษ์กับพุทธศาสนาและเพื่อขับไล่อวิชชา ดังที่ท่านคุรุรินโปเซเคยกล่าวเอาไว้ว่า “ใช้ไม้อ่อนไม่ได้ ก็ต้องใช้ไม้แข็ง”

รูปเทพเจ้าที่ไร้ซึ่งภาษาอาภรณ์นั้น ทางตันตระใช้สื่อความหมายว่าจารีตธรรมเนียมในทางโลกไม่มีความสำคัญในภพภูมิที่สูงกว่า ศาสดารูธและสิ่งของนานาที่ถือไว้ในพระหัตถ์เป็นสัญลักษณ์แทนธรรมชาติต่างๆ มนุษย์หรือปีศาจที่ถูกเหยียบไว้ใต้บาท สื่อถึงบรรดาปฏิบัติ

ของพุทธศาสนาและแนวคิดฝ่ายมิจฉาทิฐิ ไม่ว่าจะป็นอวิชชา โทสะหรือความริษยากก็ตาม

นอกจากนี้ ยังมีรูปเคารพอีกมากมายที่สวมกอดคักติ หรือ เทวี ของท่านไว้ พุทธศาสนาตันตระถือว่า ปริสภาวะของเทพเจ้าเป็นสัญลักษณ์แทนความรู้หรือมรรควิธีเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ในขณะที่อิตถิภาวะเป็นสัญลักษณ์แทนปัญญา ถ้าปราศจากซึ่งปัญญา ความรู้ก็พาไปไม่ถึงไหน และถ้าไร้ซึ่งความรู้ ปัญญาก็ไม่อาจพาไปถึงพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดได้ มีแต่การรวมปัญญากับความรู้เข้าด้วยกัน ดังนี้บุคคลจึงจะบรรลุถึงความรู้งั้นได้

พิธีกรรมของพุทธศาสนาตันทรยาน

พิธีกรรมมักกระทำกันเพื่อปิดเป้าสิ่งเลวร้ายออกไปและชักนำสิ่งดีๆ มาให้ และเพื่อให้บุคคลบรรลุถึงสภาวะที่สามารถนำความผาสุกสวัสดิมาสู่ทุกสรรพชีวิตได้ พิธีกรรมในภูฎานแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ พิธีกรรมที่มีท่วงท่าอากัปกิริยาจำเพาะเข้ามาประกอบ พิธีบูชาเทพยดาที่ไม่ใช่เทพของทางตันตระ และพิธีบูชาเทพ ยึดัมของทางตันตระ (ยึดัม คือครูผู้ถ่ายทอดธรรม อาจเป็นมนุษย์ เทพเจ้า หรือพระธยานิพุทธองค์ใดองค์หนึ่งก็ได้)

พิธีกรรมในภูฎานทุกอย่างเริ่มต้นด้วยการอัญเชิญเทพยดา ตามมาด้วยการสารถาพความผิดหรือบาปกรรม

ที่ได้กระทำ จากนั้นจึงถวายของเช่นไห้ว บวงสรวงและสวดบูชาให้เทพดลบันดาลให้ตนสมปรารถนา ตบท้ายด้วยการร่ายมนต์อัญเชิญเทพยดาให้กลับไปยังที่สถิตซึ่งอาจเป็นรูปเคารพ ภาพเขียน หรือมณฑล

เครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตันทรยาน

โดร์จี (วัชระ) โดร์จี มีลักษณะคล้ายดัมเบลเล็กๆ มีแฉกแยกออกมาจากตรงกึ่งกลางสี่หรือแปดแฉก แต่ส่วนปลายแฉกจะบรรจุบเข้าหากันเสมอ วัชระแปลว่า เพชรหรือสายฟ้า สื่อความหมายถึงความบริสุทธิ์และความแข็งแกร่งที่ไม่มีสิ่งใดจะทำลายลงได้ แฉกเช่นเดียวกับจิตวิญญาณแห่งความเป็นพุทธะ นอกจากนี้ สายฟ้ายังเป็นสัญลักษณ์แทนความรู้ที่จำเป็นต่อการบรรลุธรรม จึงหมายถึง ปุริสภาวะอีกโสหนึ่งด้วย การประกอบพิธีกรรมมักใช้วัชระคู่กับระฆัง (ดริลบู) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนปัญญาและอิตถิภาวะของเทพเจ้า

พुरुปา คือ กริช อันเป็นที่สถิตของเทพ โดร์จี พुरुปา และเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมของลัทธิตันตระในอินเดียมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๗-๘ ใบมีดมีรูปทรงสามเหลี่ยม ส่วนด้ามทำเป็นรูปหัวสัตว์หรือเศียรเทพเจ้า ใช้แทงปีศาจบูชาเทพเจ้า เป็นการช่วยปลดปล่อยวิญญาณให้ได้ไปเกิดใหม่ใน

ชาติภาพที่ดีกว่า นอกจากนี้ ยังใช้ในพิธีชำระมณฑล สร้างความบริสุทธิ์และปกป้องรักษาสถานที่ต่างๆ ด้วย

ตอร์มา หรือ ตัม เป็นเครื่องประกอบพิธีพุทธของทางทิเบต และภูฏานโดยเฉพาะ ทำขึ้นจากแป้งข้าวเจ้าหรือแป้งสาลีผสมเนยย้อมเป็นสีต่างๆ แล้วนำไปอัดใส่พิมพ์ ทำเป็นรูปทรงและลวดลายต่างๆ ซึ่งมีอยู่หลากหลายมาก งานพิธีทุกงานเป็นเวลาแห่งการทำตัมเทพเจ้าแต่ละองค์ พิธีกรรมแต่ละพิธีจะมีตัมในรูปแบบของตนโดยเฉพาะ ตัมจะถูกนำไปวางตั้งไว้บนแท่นเพื่อใช้เป็นเครื่องบูชาแทนมนุษย์และสัตว์ที่เคยใช้กันตั้งแต่ครั้งที่ยังไม่ได้รับเอาศาสนาพุทธเข้ามา

เตอ มักพบอยู่ตามข้างถนนทางและสี่แยก ลักษณะเป็นเชือกสีที่พันขึ้นบูชาภูติผีปิศาจและวิญญาณร้ายให้ใช้เป็นสิ่งที่สถิต จะได้ไม่เที่ยวไปสิงผู้คนหรือสัตว์เลี้ยงให้เจ็บป่วยล้มตายกันอีก

แท่นบูชาตามวัดวาและบ้านเรือนจะมีถ้วยน้ำวางอยู่เจ็ดใบ ซึ่งจะต้องเปลี่ยนน้ำทุกเช้า เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องบูชาเจ็ดอย่างที่ต้องถวายแด่พระพุทธเจ้าและเทพดาทั้งหลาย ได้แก่ อาหาร เครื่องดื่ม น้ำสรง ดอกไม้หอม กายานหอม ตะเกียงน้ำมันเนย และน้ำหอม

สามสัญลักษณ์หมู่ศาสนาในภูฏาน

สัญลักษณ์ทางศาสนาในภูฏานที่ปรากฏให้เห็นเป็นหมู่เหล่ามีอยู่ ๓ กลุ่มที่สำคัญได้แก่

๑. มงคล ๘ (ตาชิตาเก)

สิ่งที่ชาวภูฏานถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความมงคล ๘ ประการ ของชีวิตตามความเชื่อและความศรัทธา ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักจะปรากฏเป็นรูปเคารพตามโบราณสถาน ตลอดจนในบ้านเรือน มีดังนี้

๑. กลสะ หรือ แจกันสมบัติ (Treasure Vase หรือ bumpa) เป็นที่บรรจุหรือเก็บสมบัติ หมายถึง พระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา อันนับเป็น “อริยทรัพย์” สำหรับชาวพุทธทั้งปวง รูปร่างแจกันเป็นภูฏานคล้ายกับหม้อน้ำ (ปุนณฆฎะ คือ หม้อเต็มด้วยน้ำ) ซึ่งถือเป็นมงคล ๑ ใน ๑๐๘ อย่าง ชาวศรีลังกาจะนิยมถือปุนณฆฎะนี้เดินเวียนตันโพธิ์หรือ โบสถ์วิหาร แทนดอกไม้รูปเทียน

๒. **ปมอนันตะ** หรือ ลายประแจจีน (Endless Knot หรือ pay-yap, drami) คล้ายกับ เฉลว ของไทย ลักษณะเป็นเส้นตอกเอามาขัดกัน หรือเขียนบนผืนผ้าก็ได้ เป็นสัญลักษณ์แทนความรักอันบริสุทธิ์ไม่มีที่สิ้นสุด เส้นตอกที่ขัดกันนั้นเป็นระเบียบสวยงาม ประดุจความรักที่บริสุทธิ์ ย่อมทำให้ชีวิตสวยงาม แต่ถ้าขัดกันไม่เป็นระบบระเบียบ ชีวิตรักก็จะยุ่งเหยิง

๓. **ธงชัย** หรือ ธงชัย (Victorious Banner) เป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระพุทธศาสนาต่อความชั่วร้ายและผีศาจทั้งปวง ธงชัยเป็นการประกาศชัยชนะในการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ณ ภูมิภาคแถบนี้ ที่ต้องต่อสู้เอาชนะภูติผีปิศาจจำนวนมาก จนสามารถกลับใจปิศาจเหล่านั้นให้หันมายอมรับนับถือและรับใช้พระพุทธศาสนาได้

๔. **ธรรมจักร** หรือ กงล้อธรรม (Wheel of law หรือ khorlo) สัญลักษณ์สากลของชาวพุทธทุกนิกาย ธรรมจักร หมายถึง หลักคำสอนของพุทธศาสนาและเป็นคำสอนที่ “ไม่หยุดนิ่ง” คำว่าไม่หยุดนิ่งนี้ อาจหมายถึงการเคลื่อนไหว หรือปรับตัวให้ทันยุคสมัย และเหมาะแก่ท้องถิ่น เพราะเหตุตั้งนี้ ศาสนาพุทธในทิเบตและภูฏานจึงมีการปรับให้เหมาะสมกับลัทธิความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๕. **ฉัตรทองคำ** (Golden Parasol) หรือ ser dhug ซึ่งเปรียบว่าใช้บังแดด พระพุทธรูปเป็นเสมือนฉัตรทองที่ปิดกั้นภยันตรายแก่ผู้ที่นั่งบถือและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา

๖. **มัศยา** หรือ ปลาทอง (Golden Fish หรือ serge nya) ชาวภูฏานมีความเชื่อว่า ปลาเป็นสัตว์ที่ลืมนตา อยู่เสมอทั้งที่อยู่ในน้ำ ตาทั้งสองข้างที่เปิดกว้าง ช่วยให้สามารถมองเห็นอุปสรรคและสิ่งกีดขวางทั้งหลายทั้งปวง ตาหนึ่งคือ สติ (ความระลึกได้ ความยับยั้งชั่งใจได้) อีกตาหนึ่งคือสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว พร้อมปัญญารู้ทันปรากฏการณ์) เป็นการระมัดระวังมิให้ความชั่วที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น และเพื่อละเว้นความชั่วที่เผลอทำลงไป

๗. **สังข์ขาว** (White Conch หรือ dung kar) สังข์ที่ขัดจนขาวแล้ว เป็นเครื่องหมายแทนพระธรรมอันบริสุทธิ์ สังข์เป็นสัญลักษณ์ของการเผยแผร์หรือโฆษณา สังข์ขาวจึงเป็นเสมือนการประกาศพระศาสนา

๘. **ปัทมะ** หรือ ดอกบัว (Lotus หรือ meto pema) ดอกบัวมีความหมายเหมือนสังข์ขาว ดอกบัวถือเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า ดังพุทธวจนะที่ว่า “ดอกบัวเกิดแต่โคลนตมในน้ำ แต่ไม่เปียกน้ำ พระพุทธเจ้าก็เช่นกัน เกิดในโลก แต่ไม่เปราะเปื้อนด้วยมลทินของโลกอันนั้น”

๒. สมบัติทั้ง ๗ ของพระมหาจักรพรรดิราชในพุทธศาสนา

๑. จักรรัตนะ คือ จักรแก้วอันเป็นพระราชยานนำพระมหาจักรพรรดิราชเสด็จไปยังที่ต่างๆ ได้รวดเร็วดวงใจนึกสามารถปราบปรามปัจจามิตรได้ทั่วทิศ

๒. มณีรัตนะ คือ ดวงแก้วอันมีรัศมีสุกใส อันเมื่อพระมหาจักรพรรดิราชและอาณาประชาราษฎร์มากราบไหว้ขอสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้นสมดังปรารถนา

๓. อิตถิรัตนะ คือ นางแก้วผู้เพียบพร้อมด้วยคุณความดี ควรคู่แต่กับพระมหาจักรพรรดิราชเพียงผู้เดียว

๔. คหปติรัตนะ คือ ขุนคลังแก้วผู้จงรักภักดี รับราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยความซื่อสัตย์ ยังบ้านเมืองให้ไพบุลย์พูนสุขทุกประการ

๕. หัตถิรัตนะ คือ ช่างแก้วคู่บุญในการทำศึกสงคราม มีกำลังเทียบได้กับพญาชสารนับพันเชือก

๖. อัศวรัตนะ คือ ม้าแก้วที่สามารถเหาะไปในนภากาศ พาพระมหาจักรพรรดิราชเสด็จไปรอบจักรวาลได้ถึงวันละสามรอบ

๗. ปริณายกรัตนะ คือ ลูกแก้วผู้ช่วยแบ่งเบาพระราชกรณียกิจ มิให้ต้องอนาทรร้อนใจ ทำให้บ้านเองเรื่องรุ่งอาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขกันโดยถ้วนทั่ว

๓. พระอัญญาเจดีย์ เหตุการณ์สำคัญ ๘ ตอนในพุทธประวัติ (โซร์เต็นเดกิ)

พระอัญญาเจดีย์สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ ๘ ตอนในพุทธประวัติ โดยเจดีย์แต่ละองค์จะมีลักษณะรูปทรงต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๑. **เดเช็กโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงการประสูติของพระพุทธองค์ที่ลุมพินีวัน

๒. **ซังซุบโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ที่พุทธคยา

๓. **โซโกรโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงการแสดงปฐมเทศนาของพระพุทธองค์ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองสารนาถ

๔. **โซตรุลโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงโอกาสที่พระพุทธองค์ทรงมีชัยชนะเหนือพวกเดียรถีย์ที่เมื่อสาวัตถิ

๕. **ฮาบบโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงโอกาสที่พระพุทธองค์เสด็จกลับลงมาจากการไปโปรดพระพุทธรูปมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๖. **เยนดุมโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงโอกาสที่พระพุทธองค์ทรงระงับการแตกแยกของหมู่พระสงฆ์จากการแย่งของพระเทวทัตเมืองราชคฤห์

๗. **นัมเกลโซร์เต็น** สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงการปลงอายุสังขารของพระพุทธองค์ที่เมืองเวสาลี

๘. เนนเดโชร์เต็น สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์ที่เองกุสินารา

ครุรินโปเช หรือ ครุปัทมสัมภวะ

ครุ ปัท ม สัม ภ วะ เป็น พระอริยบุคคลที่ได้รับการเคารพเทิดทูนจากชาวภูฏานและทิเบตประหนึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่สอง ท่านไม่เพียงเป็นผู้นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ยังทิเบตและเขตหิมาลัย แต่ยังเป็นเกจิอาจารย์ด้านเวทมนตร์คาถาที่เก่งกาจอย่างยากที่จะหาใครเทียบได้ เรื่องราวของท่านเป็นตำนานที่เต็มไปด้วยสีสัน ชาวภูฏานนิยมเรียกขานพระนามว่า **ครุรินโปเช** หมายถึง อาจารย์ผู้ล้ำเลิศ

ตำนานของทางภูฏานและทิเบตเล่าว่า ช่วงศตวรรษที่ ๘ มีพระราชานามว่าอินทรโพธิ ปกครองแคว้นอุททิยานะอยู่ ณ เบื้องทิศพายัพของชมพูทวีป เวลานั้นบ้านเมืองเกิดภัยแล้ง ราษฎรอดอยากยากแค้น พระราชาไร้ไอรสจะสืบราชสมบัติ ทำให้พระองค์ทรงปริวิตกนัก จึงโปรดฯ ให้ประกอบพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลขึ้นในวันเพ็ญเดือนห้าของคิมหันตฤดู ทรงสั่งวาทายพระธรรมเมณเมฆสูตรบุชาพระรัตนตรัย ขอให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และขอให้พระองค์มีไอรสสืบราชสมบัติโดยเร็ว และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสดับคำอ้อนวอนแล้วก็ให้มีพระทัยเมตตานัก จึงไปทูลขอต่อพระอมิ

ตาทพุทธเจ้าให้ส่งพระปัทมสัมภวะลงไปเกิด เพื่อช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลาย พระผู้มีแสงอันโอภาสจึงอำพระโอษฐ์ เปล่งลำแสงส่องตรงลงสู่ทะเลสาบธนโกษา (ตรงพรมแดนอัฟกานิสถานและปากีสถานในปัจจุบัน) บังเกิดเป็นดอกบัวดอกมณีมาผุดพ้นขึ้นเหนือผิวน้ำ กลางดอกบัวมีกุมารน้อยวัดแปดขวบนั่งอยู่

เมื่อพระเจ้าอินทรโพธิทรงทราบข่าวก็เสด็จไปหาด้วยพระองค์เอง และตรัสถามว่าเป็นลูกเต้าเหล่าใคร อยู่ในวาระใด กุมารนั้นทูลตอบมาว่า บิดาของเราคือพระสมันตภัทรผู้ไวโรจน์ มารดาคือพระสมันตภัทรผู้เป็นตัวแทนสัจจะอันเที่ยงแท้ เรามีธรรมชาติและปัญญาญาณเป็นวาระ และปัทมสัมภวะ (ผู้กำเนิดจากดอกบัว) คือนามของเรา พระเจ้าอินทรโพธิได้ฟังดังนั้นก็ให้อัจฉรย์ใจนัก ทรงเชื่ออย่างไม่มีข้อกังขาว่า กุมารนั้นจะต้องเป็นนิรมายกายของเทพองค์ใดองค์หนึ่งเป็นแน่ จึงทรงรับพระกุมารมาเลี้ยงไว้ในฐานพระโอรส

หลังได้ พระ ปัทม สัม ภวะ บ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้อง ตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อเจริญวัยขึ้นก็ทรงจัดการให้ พระโอรสได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิง โฉมงามและยกพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง นามว่า พระปัทม ราชา แต่ยิ่งนานวัน พระปัทมสัมภวะ ก็ ยิ่งตระหนักว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ จนมีดำริจะ ละทางโลกเข้าสู่ทางธรรม แต่ทรงรู้ว่า พระบิดาและชಾಯาคงจะไม่ปล่อย พระองค์ไปง่ายๆ จึงทรงใช้เวทมนตร์ สั่งหารบุตรชายของขุนนางชั่วร้ายผู้หนึ่ง ด้วยพระทัยอันการุญย์ บุตรชายขุนนาง ชั่วนี้ความจริงต้องไปเกิดในภพภูมิชั้นต่ำ มาก เพราะเคยทำบาปกรรมเอาไว้มาก แต่การเสียชีวิตในเงื้อมหัตถ์ของพระปัทม สัมภวะทำให้จิตวิญญาณของเขารวมเข้ากับธรรมธาตุจนได้ไปเกิดในสวรรค์ ณ แดนพุทธเกษตร ในขณะที่พระปัทม สัม ภวะ ต้องโทษถูกเนรเทศจากราชอาณาจักร ต้องไปอาศัยอยู่ยังป่าช้า สิตวานา นันทวัน ทานภูมิทวีป และ ปารุ สักวัน ฯลฯ ที่ซึ่งพระองค์ได้ศึกษาคำสอน ในแนวทางลึกลับของวัชรยาน (โยคี) ตาม หลุมศพเกจิอาจารย์ต่างๆ จนเชี่ยวชาญ และมีอำนาจวิเศษมากมาย ว่ากันว่าใน ระหว่างนั้น พระองค์ได้กลายเป็น รากษสที่ชั่วร้าย ปราบปีศาจและนางชากินีผู้มีมีฉาภิภูติจนยอมกลับใจ ปวารณา ตัวเป็นพระธรรมบาลในพระพุทธศาสนา

ทำให้พระองค์ได้รับฉายาว่า โรทรหวัชระ กาล หมายถึง วัชรหวัชระเกรี้ยว

ต่อมาทรงพบกับพระอริยเจ้าป ราหัสติ ทรงเรียนธรรมและหลักโยค ต้นตระกูลจากท่า และเพียงได้สดับพระสูตร ต่างๆ เพียงครั้งเดียวก็ทรงเป็นเทพทั้ง ๓๗ องค์ของทางโยคต้นตระกูลเสด็จมา สำแดงตนโดยพระองค์ไม่ต้องเข้าฌาน ก่อนเลย การรู้ธรรมได้ในเร็วพลันเช่นนี้ ทำให้ผู้คนพากันขนานพระนามพระองค์ว่า 'ศากยะสิงห์' อีกพระนามหนึ่ง จากนั้น พระองค์ได้เสด็จไปฝากตัวเป็นศิษย์พระ อริยบุคคลและนางชากินีอีกหลายท่าน ทั้ง ที่พุทธคยาและสถานที่อื่นๆ อีกหลายแห่ง จนสุดท้ายก็รอบรู้พระไตรปิฎก ทั้งในส่วน ของพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม อีกทั้งยังเจนจบในเวทมนตร์คาถาและคำ สอนที่ลึกลับที่สุดของนิกายตันตระ ทรง พ่างมณฑลจนบรรลุถึงความรู้แจ้งเป็นที่ หนึ่งเดียวกับพระชินพุทธทั้งหลายใน มณฑลนั้น ทำให้ทรงหลุดพ้นจากห้วง สังสารวัฏ ในที่สุดความใฝ่ใจในการศึกษา ธรรมทำให้ผู้คนยกย่องพระองค์ให้เป็น ครูธิดานาวารุจี หมายถึง พระผู้มีพระทัย ใฝ่รู้ในปัญญาญาณ

หลังบรรลุธรรม ครูปัทมสัมภวะ ได้เสด็จไปยังแคว้นไพธะและทรงแสดง ธรรมสั่งสอนบรรดานางชากินีอยู่นานถึง ห้าปี ทำให้แสงธรรมสาดส่องลงไปให้ได้ หล้า ประดุจแสงอาทิตย์ฉายฉาน จึงทรง ได้รับยกย่องให้เป็นเยียมมา เออเซอร์ หรือ สุรยประภาอีกพระนามหนึ่ง แล้วเสด็จไป

ยังแคว้นซาโอร์เพื่อแสดงธรรมโปรดนาง
มันธารวะ ธิดาของพระเจ้าศาลตราธร
และทรงรับนางเป็นศักดิ์ด้วย ครั้น
พระราชาทรงทราบเรื่องก็กริ้วนักหนา
รับสั่งให้จับทั้งสองไปเผาทั้งเป็น แต่ครูปัท
สัมภวะใช้อาคมเปลี่ยนเชิงตะกอนท่อน
ฟืนให้กลายเป็นบึงน้ำใหญ่ ตัวพระองค์
กับนางมันธารวะประทับอยู่กลางดอกบัว
ดอกมหิมา พระราชาจึงคลายทิฐิ ยอมรับ
นับถือและยอมให้พระธิดาติดตามพระ
ปัทมสัมภวะไปเผยแพร่วรรณตามทีต่างๆ
ในที่สุด

เรื่องราวการเสด็จไปยังทิเบต
และเขตหิมาลัยของพระองค์นั้นมีตำนาน
เล่าขานกลับไปถึงเมื่อครั้งที่พระอมิตาภ
พุทธเจ้าทรงมอบภาระให้พระอวโลกิเต
ศวรนำแสงธรรมไปสู่ทิเบต พระมหา
โพธิสัตว์ทรงเสด็จทิพยเนตรลงมาเห็น
อนารยชนผู้เต็มไปด้วยมัจฉาทิฐิเหล่านี้
แล้วก็ให้สงสารนัก ถึงกับหลั่งน้ำพระ
เนตรบังเกิดเป็นเทพธิดาสององค์ คือนาง
กังกากับนางกังจุงมา วันหนึ่งนางกังจุงมา
ไปเห็นดอกไม้ทิพย์เข้า เกิดพอใจจึงขโมย
ดอกไม้ชิ้นนั้นมา ความปิดบาปครั้งนี้ทำ
ให้นางต้องลงมาจุติเป็นธิดาพ่อค้าในโลก
มนุษย์มีชื่อว่านางเดโชมา

ด้วยเหตุที่ถือกำเนิดมากจากน้ำ
พระเนตรของพระอวโลกิเตศวรมาแต่เดิม
นางเดโชมาจึงมีศรัทธาอันแก่กล้าใน
พระศาสนา และได้บริจาคเงินสร้างเจดีย์
องค์ใหญ่ขึ้นในเนปาล แต่สร้างยังไม่ทัน
เสร็จ นางก็เสียชีวิตลงก่อน บุตรชายทั้งสี่

จึงสร้างเจดีย์ต่อจนแล้วเสร็จ และ
อธิษฐานขอพรต่างๆ กันไป คนแรกขอไป
เกิดเป็นธรรมราชา คนที่สองขอเป็นพระ
สังฆราชา คนที่สามขอเป็นพระ
อริยบุคคลฝ่ายต้นตระกูล ส่วนคนที่สี่ขอไป
เกิดเป็นคนเดินสารเพื่อนำสามคนแรกมา
พบกัน ฝ่ายลาที่ช่วยขนอิฐขนปูนในการ
สร้างพระเจดีย์มาโดยตลอดได้ฟังดังนั้น
ก็โกรธนัก นึกขึ้นมาว่า "ดูทีหรือ ตัวเราก็
ช่วยงานเหนื่อยยากแสนสาหัส จะคิดถึง
เราสักนิดก็ไม่มี ดีละ ถ้าเช่นนั้น เราขอ
สาบานว่าจะตามไปเกิดไปทำลายสิ่งที่คุณ
ทั้งสี่เพียรสร้างขึ้นให้พินาศฉิบหายไปให้
จงได้"

ภายหลังบุตรชายคนแรกได้มา
เกิดเป็นพระเจ้าทิชง เต็ตเซ็น องค์
นิรมาณของพระมัญชุศรีและกษัตริย์องค์
ที่ ๓๘ แห่งทิเบต ในขณะที่คนสุดท้าย
ได้มาเกิดเป็นคนเดินสาร รับหน้าที่ไป
อัญเชิญพระสังฆราชาศาสนรักษิตกับ
ครูปัทมสัมภวะมาจากอินเดีย ครูปัทม
สัมภวะทรงรำลึกชาติได้จึงรับนิมิตต์
เสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังทิเบต
แต่ก็เต็มไปด้วยอุปสรรค มีภูติผีปีศาจ
คอยขัดขวางมากมาย ครูปัทมสัมภวะ
ต้องใช้คาถาอาคมกำราบและสำแดงร่าง
ทั้งในภาคดีและภาคร้ายเข้าจัดการ ทำให้
ได้รับฉายานามมากมาย อาทิ สีหนาท
ปัทมวัชระ และครุฑ์โรร์จิ้น โดรเล เป็นต้น

หลังจากนั้น จึงร่วมมือกับพระ
เจ้าทิชงเต็ตเซ็นและพระศานตรักษิต
สร้างอารามซัมเมขึ้นเป็นวัดในพุทธ

ศาสนาแห่งแรกในทิเบต นอกจากนี้ยังทำพิธีอุปสมบทให้กับพระสงฆ์เจ้าครูแรกของทิเบต ควบคุมดูแลแปลพระสูตรและคัมภีร์ พุทธสายต้นตระกูลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบต วางรากฐานการศึกษาพระธรรมและการเจริญวิปัสณาสมาธิให้เป็นระบบระเบียบ ทำให้แสงธรรมสาดส่องลงไปทั่วทิเบตประหนึ่งแสงพระสุริยเทพที่ส่องสว่างไปทั่วหล้า ฝ่ายเจ้าที่ผูกใจเจ็บนั้น ภายหลังได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระเจ้าล้งดามา กษัตริย์องค์ที่ ๔๑ ของทิเบต ทรงซิงจั้งเกียงและกระทำย่ำยีพุทธศาสนาจนแทบสูญหายไปจากทิเบตตั้งคำสาบานที่ได้กล่าวไว้ในชาติก่อน

ขณะที่ครุฑปัทมสัมภวะประทับอยู่ในทิเบต ทรงรับนางเยเช โขเกิล ขายาองค์หนึ่งของพระเจ้าทิงง เด็ดเซ็นเป็นศักดิ์ และได้เดินทางท่องไปตามดินแดนต่างๆทั่วทิเบต ขุนเขาลำธารและเถื่อนถ้ำที่เคยเสด็จไปประทับ กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ ยังทรงชุกชอนสมบัติล้ำค่าทางศาสนาเอาไว้ตามต่างๆ และกล่าวพยากรณ์ว่า จะมีใครมาพบในยุคสมัยใดอีกด้วย

ครุฑปัทมสัมภวะทรงมีพระนามเรียกขานตามภาคสำแดงต่างๆ มากมาย แต่ภาคสำแดงหลักนั้นมีอยู่แปดภาค ได้แก่ ปัทมสัมภวะ ปัทมราชา ปัทมวัชระ ครุฑโรจณี โดรเล สุรายประภา ศากยสิงห์ สีหนาท และครุฑิฆานวารุจี แต่ละภาคล้วนสะท้อนถึงพระประวัติ การกำราบภูติผี

ปีศาจร้าย และการเผยแพร่ธรรมของพระองค์ทั้งสิ้น

ตามประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนา นิกายตันตрянากล่าวว่า พระปทุมสมภพเป็นอาจารย์ชาวอินเดียที่มีฤทธิ์ มีเวทมนตร์แข็งแกร่ง ได้นำศาสนาพุทธนิกายตันตрянมาเผยแผ่ในทิเบตเป็นครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ พระปทุมสมภพได้ใช้เวทมนตร์คาถาปราบภูติผีมารร้ายในลัทธิบอน อันเป็นลัทธิดั้งเดิมในทิเบตจนหมดสิ้น ทำให้พวกบอนหันมานับถือศาสนาพุทธจำนวนมาก

พระปทุมสมภพจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้วางรากฐานพุทธศาสนาให้มั่นคงในทิเบต แม้ในเวลานั้นจะเน้นหนักเรื่องการศึกษา ด้านเวทมนตร์อิทธิฤทธิ์มากกว่าด้านปรัชญาก็ตาม

พระสงฆ์ในภูฏาน

ปัจจุบัน ภูฏานมีพระสงฆ์ใน ความอุปถัมภ์ของทางการอยู่ราว ๘,๐๐๐ รูป โดยทั้งหมดจะอยู่ภายใต้การปกครองของ เจเค็มโป (สมเด็จพระสังฆราช) ผู้เป็นประมุขขององค์กรสงฆ์ตราซังเฮ็นชก เจเค็มโปทรงมี โโลเป็น ชั้นสูง เป็นผู้ช่วยอยู่สี่ท่าน ได้แก่ โดร์จีโลเป็น (รับผิดชอบดูแลหลักคำสอนทางศาสนาทั้งหมด) ดราเปโลเป็น (พระครูด้านไวยากรณ์ ดูแลการศึกษาด้านอักษรศาสตร์) ยังปีโลเป็น (พระครูด้านดนตรีและพิธีสวดมนต์) และ เซนยีโลเป็น (พระครูด้านปรัชญา) ส่วนผู้ช่วยระดับรองลงมานั้นจะมีอยู่สองท่าน

คือ คิลโลร์โลเป็น (พระครูด้านศิลป) และ ซิปีโลเป็น (พระครูด้านโหราศาสตร์) นอกจากนี้อารามแต่ละแห่งยังมี อุมเซ (อาจารย์คุมการร้องประสานเสียง) และ คุณน (อาจารย์คุมวินัย) ประจำอยู่ด้วย โดยท่านหลังจะถือสายประจำกับ แส้ติดมืออยู่ตลอดเวลา

ปัจจัยขั้นพื้นฐานนั้น ทางการจะเป็นผู้จัดหามาให้ ส่วนเงินที่ได้มาจากการประกอบพิธีถือเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของพระ พระเหล่านี้มีหน้าที่ประกอบ วัตรปฏิบัติประจำวันและทำพิธีสำคัญที่มี มาเพิ่มมาเป็นพิเศษตามกำหนดของบ่อม และวัดวาอารามแต่ละแห่ง รวมทั้งรับ นิมนต์ไปประกอบพิธีต่างๆ ตามวัดหรือ ตามบ้านเรือนของศาสนิกชนด้วย ผู้ที่เข้าร่วมกาสาวพัสดุนั้น มีทั้งเณรและ พระ ซึ่งต้องครองเพศพรหมจรรย์ ต้องละ เว้นจากการสูบบุหรี่และดื่มน้ำเมา แต่ยังมี นันเนื้อสัตว์ได้ พระภูฏานนั้นฉันได้กระทั่ง มือเย็นต่างจากพระแถบเอเชียอาคเนย์ที่ ต้องงดมือเย็นอย่างเด็ดขาด พระที่เพิ่งมา บวชเอาตอนรุ่นหนุ่มก็พอมืออยู่บ้าง แต่ ต้องนับว่าน้อยมาก พระสามารถสึก ออกไปมีครอบครัวได้ทุกเมื่อ (แต่จะต้อง เสียค่าปรับ) คนจะเรียกพระที่สึกออกว่า กิเตร การสึกออกไปครองเรือนนี้ สังคม ไม่ตำหนิหรือถือว่าเป็นตราบาปแต่อย่าง ใด

พระส่วนใหญ่ในภูฏานเป็นพระ ในนิกายดรุงปะ แต่พระในนิกายญิงมา ปะก็มีอยู่เช่นกัน พระที่ไม่ได้อยู่ใน

อุปถัมภ์ของทางการ แต่มีชาวบ้านเป็น อุปัฏฐากแทน มีอยู่ราว ๓,๐๐๐ รูป

พระที่ผ่านพิธีอุปสมบทมา เรียบร้อยแล้ว เรียกว่า เก-ลง จะใช้ชีวิต อยู่ในซอง (บ่อม) หรือวัด ครองผ้าสีแดง เข้มในแบบฉบับอันเป็นเอกลักษณ์ และ มักถูกส่งตัวมาอยู่วัดตั้งแต่อายุ ๕-๖ ขวบ เพื่อเป็นหน้าเป็นตาและเป็นการสร้าง กุศลให้กับครอบครัว พระเหล่านี้จะได้เล่า เรียนเขียนอ่านวิชาความรู้พื้นฐานอัน เกี่ยวเนื่องกับศาสนา (เป็นการศึกษารูปแบบเดียวที่จะหาได้ในสมัยโบราณ) หลังผ่านไปได้สามสี่ปีก็จะเปลี่ยนมา ศึกษาเฉพาะสาขาตามความสามารถหรือ ความถนัดของแต่ละบุคคล โดยอาจเป็น วิชาศาสนวิทยาชั้นสูงหรือศาสนศิลป์ แขนงใดแขนงหนึ่ง (นาฏศิลป์ คีตศิลป์ จิตรกรรม หรือการตัดเย็บ ฯลฯ)

ตรุลกู หรือ รินโปเซ คือ นิรมาน กาย ของพระอริยสงฆ์องค์สำคัญๆ ผู้กลับ ชาติมาเกิดหลายครั้งจนกลายเป็นสาย วงศ์ให้สืบย้อนไปได้เหมือนลำดัดวงศ์ ตระกูลกระนั้น นิรมานกายทุกรุ่นจะใช้ ชื่อเดียวกันหมดไล่ลงมาเป็นรุ่นๆ คน ทั่วไปจะเรียกพวกเขาว่า ตรุลกู หมายถึง “ร่างที่แบ่งภาคมาเกิด” แต่เวลาสนทนา กับท่านจะยกย่องด้วยการเรียกขานว่า รินโปเซ แปลว่า “อาจารย์ผู้ที่เป็นที่ เคารพและเทิดทูนยิ่ง” ตรุลกูบางท่าน เป็นพระที่ผ่านพิธีอุปสมบทครองสมณ เพศและละเว้นประเวณีตามพระธรรม วินัยอย่างเคร่งครัด บางท่านก็แต่งงาน

ครองเรือนเยี่ยงฆราวาสทั่วไป แต่ก็ยังเป็นทีเคารพนับถือของชาวบ้าน ที่สำคัญเมื่อได้รับการประกาศให้เป็นตรุลูกก็จะเข้าไปช่วยชีวิต ถึงแม้จะใช้ชีวิตข้องเกี่ยวกับโลกียวิสัยแทนการมุ่งสู่เส้นทางธรรมก็ตาม การเป็นตรุลูกจะสืบทอดเรื่อยไปในทุกๆชาติ เหมือนหนึ่งเป็นลักษณะทางพันธุกรรมกระนั้น ชาวภูฏานจะนิยมไปสักการะขอพรจากตรุลูกองค์สำคัญ ที่ได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนทางศาสนาอย่างเข้มงวดจริงจัง และมีศักดิ์ฐานอันสูงส่งในศาสนาจักรมาตั้งแต่ยังเยาว์วัยกันเป็นพิเศษ

กมเซ็น (พระบ้าน) เป็นองค์ประกอบทางศาสนาที่ค่อนข้างพิเศษคือเป็นฆราวาสที่ทำหน้าที่แทนพระสังกัดอยู่ในภิกษุสงฆ์มาปะ กมเซ็นจะอาศัยอยู่กับบ้าน แต่งงานมีครอบครัวและมีงานมีการทำเป็นอาชีพ ไล่ตั้งแต่การทำงานทำไร่ไปจนถึงงานราชการ กมเซ็นได้รับการศึกษาทางศาสนาจนสามารถประกอบพิธีต่างๆ ให้ชาวบ้านได้ กมเซ็นจะสวมชุดโกเหมือนฆราวาสทั่วไปแต่จะยาวกว่าปกติ บางครั้งจะรวบผมขมวดไปเป็นหางม้าและใช้ กัปนะ สีแดงเข้มคล้ายจีวรพระ กมเซ็นมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในหมู่บ้านอันรกร้างห่างไกล เพราะเป็นผู้ประกอบพิธีที่จำเป็นแทนพระได้ทั้งหมด

ลามะ คำว่า ลามะ แปลว่า “อาจารย์ทางศาสนา” ลามะอาจเป็นได้ทั้งพระที่ผ่านพิธีอุปสมบทมาโดยสมบูรณ์

แล้วหรืออาจเป็นฆราวาสที่ครองเรือนอยู่จะเป็นเก-ลง หรือ กมเซ็น หรือตรุลูกได้ทั้งนั้น โดยสองอย่างหลังนี้จะแต่งงานหรือไม่แต่งงานก็ได้เช่นกัน คำว่า “ลามะ” เป็นเครื่องสะท้อนสถานะทางศาสนาของบุคคล เป็นคำเรียกหาเพื่อยกย่องบุคคลที่มีสติปัญญาและความรอบรู้ในเรื่องทางศาสนามากกว่าฐานะทางสังคม และส่วนใหญ่จะมีการสืบทอดจากพ่อสู่ลูก

อานิ (แม่ชี) ภูฏานมีแม่ชีอยู่น้อยมาก เพราะวัฒนธรรมภูฏานถือว่าชีวิตในวัดวาอารามเป็นโลกของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง สำนักชีทุกแห่งจะอยู่ภายใต้การดูแลของทางวัดและสำนักสงฆ์เสมอ สำนักชีที่ให้บริการการศึกษาด้านพิธีกรรมและหลักคำสอนพื้นฐานแก่แม่ชีที่เข้ามาบวชตั้งแต่ในวัยเยาว์นั้น มีอยู่ไม่มากนัก และส่วนใหญ่ก็ตั้งอยู่ในเขตรกร้างห่างไกล เมื่อมีลามะชั้นสูงแวะมาเยือน พวกแม่ชีจะพากันมารับฟังคำสอนและรับการประสาทพรจากท่านเสมอ

พระพุทธศาสนาหายาน ๔ นิกาย

๑. นิกายนิงมาปะ สวมหมวกแดง เกิดปี พ.ศ. ๑๓๖๓ สำนักงานใหญ่อยู่ที่ไบเลาคุมเบ มีท่านอลินปูเซ่เป็นประมุขนิกาย สามารถไ้วผมยาวและหนดเคราได้

๒. นิกายศากยะ สวมหมวกสีน้ำเงิน เกิดปี พ.ศ. ๑๕๗๘ สำนักงานใหญ่อยู่ที่ตุลหาโพตรัง ราชปุร์ สหรัฐอเมริกา

มินควัง กุนคา เตเคเฮ่น ลินปูเซ่ เป็น
ประมุข สามารถมีครอบครัวได้

๓. นิกายกายยุคปะ (กาจูปะ)
สวมหมวกสีดำ เกิดปี พ.ศ. ๑๕๙๓
สำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองลุมเต็ก รัฐสิกขิม
มี อุเป็น ดอร์เลย์ เจ การมาปะ องค์กรที่
๑๗ เป็นประมุข

๔. นิกายเกลุคปะ สวมหมวกสี
เหลือง เกิดปีพ.ศ. ๑๙๒๘ สำนักงานใหญ่
อยู่ที่เมืองธรรมศาลา หิมวันตประเทศ มี
องค์ดาไลลามะเป็นประมุข องค์กรที่ ๑๔

บทสรุป

ประเทศภูฏานเป็นประเทศเล็กๆ
ที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติและอุดมการณ์
ทางการเมืองที่แตกต่างกัน เพราะถูกโอบ
ล้อมไปด้วยประเทศใหญ่และมีอิทธิพล
อย่างประเทศอินเดียและจีน แต่ภูฏาน

สามารถดำรงความเป็นอิสระมาโดย
ตลอด ส่วนในด้านการท่องเที่ยวนั้น
เนื่องจากที่ตั้งของประเทศภูฏานยากแก่
การเข้าถึงและทางนโยบายของรัฐบาลที่
ไม่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้าประเทศ
มากจนเกินไป จึงจำกัดจำนวนการออกวี
ซ่าให้นักท่องเที่ยวเอาไว้ ส่วนเรื่องศาสนา
พุทธในภูฏานนั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของ
ชีวิตที่ทุกคนต้องคลุกคลีและสัมผัสกับคำ
สอนของพระพุทธศาสนาแบบมหายาน
ตั้งแต่เกิดจนตาย ความสัมพันธ์ระหว่าง
ชาวภูฏานกับพระพุทธศาสนาจึงเสมือน
มารดากับบุตรที่คอยโอบอุ้มกันอย่าง
ละมุนละไม แต่สิ่งที่ประทับใจที่สุดคือ
อากาศและธรรมชาติที่งดงาม ทุกคนที่ไป
มาแล้ว ล้วนต้องอยากไปอีก เพื่อชื่นชม
ธรรมชาติแบบธรรมชาติจริงเลยทีเดียว

บรรณานุกรม

- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, รศ.ดร. (๒๕๕๔). พระพุทธศาสนาแบบทิเบต, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
กรุงเทพมหานคร : บริษัท ส่องสยาม จำกัด.
- ประภาส ปรีชานโน (แก้วเกตุพงษ์), พระมหา. (๒๕๕๘). ภูฏาน ประวัติศาสตร์ศาสนาพุทธ,
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วลัย ชูธรรมธัช, (๒๕๕๔). ธาราหิมาลัยด้วยหัวใจแห่งรักของกษัตริย์จิกมี.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งแสงการพิมพ์.
- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, (๒๕๕๐). ภูฏาน-ไทย มิตรภาพไร้พรหม
แดน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, (๒๕๔๙). ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียง อินเดีย ลังกา
ชวา จาม ขอม พม่า ลาว, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดียตามทัศนะของสุนทร ณ รังษี
A COMMON CHARACTERISTIC OF INDIAN PHILOSOPHY
BASED ON SUNTON NA RANSI

ดร.สฤกษ์ แพงทรัพย์

Dr.Saris Phaengrap

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว

Dr.Pravech Vathakaew

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต มวก.

บทนำ

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุนทร ณ รังษี ถือว่าเป็นศิษย์ มจร รุ่นแรกๆ ที่ไปศึกษาปริญญาโทและเอก ด้านปรัชญา ศาสนา ณ มหาวิทยาลัยบามารัส อินเดีย เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย และถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ที่ถ่ายทอดปรัชญาอินเดียให้แก่ผู้เขียน จึงอยากเผยแพร่คลังความรู้ของอาจารย์ให้นักปรัชญารุ่นใหม่ได้ระลึกถึงแม้ว่าท่านจากไปแล้วก็ตาม ดังที่อาจารย์เคยสอนเอาไว้ซึ่งจะนำมาสรุปเป็นลำดับไป

คำว่า ปรัชญาอินเดีย หมายถึงระบบความคิดทางปรัชญาทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศอินเดีย ไม่ว่าจะมียุคสมัยโบราณ หรือว่าสมัยใหม่ ทั้งที่มีสายมาจากอินเดีย และมีไฮอินเดีย ที่นับถือพระเจ้า และไม่นับถือพระเจ้า ทำนองเดียวกันกับเมื่อเราพูดถึงปรัชญาจีน ปรัชญาญี่ปุ่น ปรัชญาตะวันตก ก็จะต้องรวม

ทั้งหมด ไม่จำเพาะเจาะจงเอาเพียงสำนักใดสำนักหนึ่ง

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นคัมภีร์สำคัญ ๆ อย่างพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาทั่วไป ได้กล่าวถึงระบบความคิดทางปรัชญาของอินเดียไว้มากมายหลายสำนัก หลายลัทธิ แสดงให้เห็นถึงร่องรอยพัฒนาการทางปรัชญา และประวัติศาสตร์ปรัชญาในดินแดนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาอินเดีย เป็นปรัชญาที่มีเสน่ห์ เป็นปรัชญาที่เน้นคุณค่าของชีวิต และจิตวิญญาณ มีความลุ่มลึก และละเอียดลออ ไม่แข็งกระด้างไปด้วยข้ออ้างและเหตุผลเหมือนอย่างปรัชญาตะวันตก เพราะปรัชญาอินเดียเน้น ส่วนใหญ่เป็นปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความจริง และความหลุดพ้น ไม่ใช่มุ่งแสวงหาความรู้เพียงเพื่อตอบสนองความสงสัยใคร่รู้ทางพุทธิปรัชญาอย่างเดียว เหตุนี้ปรากฏศัพท์คำว่า ปรัชญา ในบริบทของ

ชาวตะวันตก กับอินเดียจึงมีความแตกต่างกัน

ตะวันตกมองปรัชญาเป็นกิจกรรมของการแสวงหาความรู้ รากฐานของศัพท์ปรัชญาจึงมุ่งเน้นไปที่เรื่องการแสวงหาความรู้ เครื่องมือสำคัญในการใช้แสวงหาความรู้จึงอยู่ที่ข้อมูลทางผัสสะ และชุดข้ออ้างเหตุผลสำเร็จรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง

ขณะที่ปรัชญาอินเดียมองปรัชญาเป็นเรื่องของการแสวงหาความจริง ความจริงที่ได้จากการแสวงหาจึงถือเป็นความรู้อันประเสริฐ เพราะเป็นความรู้ที่ทำให้มนุษย์ค้นพบตนเอง และอยู่เหนือพันธนาการทั้งปวง เป็นความรู้ที่จะทำให้มนุษย์เป็นอิสระ เข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง ข้อแตกต่างดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนักปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่มาจากประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของคนที่อยู่ในกลุ่มนักบวช ซึ่งเรียกกันในครั้งนั้นว่า สันยาสี และวณปรสธ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่ปล่อยวางชีวิตแบบโลก ๆ แล้ว เหตุดังกล่าวนี้ จึงมักเรียกปรัชญาอินเดียว่า สมณธรรม หรือ พราหมณธรรม ขณะที่นักปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่เป็นนักคตินักวิชาการ นักการศึกษา ซึ่งดำเนินชีวิตและกิจกรรมแบบปกติโลกๆ

สรุป: ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดียทั้งโบราณและร่วมสมัย

ข้อความทั่วไป

กระแสแห่งความคิดทางปรัชญาในโลกนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ สายใหญ่ คือ กระแสแห่งความคิดทางปรัชญาตะวันตก และกระแสแห่งความคิดทางปรัชญาตะวันออก สำหรับกระแสแห่งความคิดทางปรัชญาของตะวันออกนั้น อาจแบ่งออกเป็นสายย่อย ๒ สาย คือ กระแสแห่งปรัชญาของอินเดียและกระแสแห่งปรัชญาของจีน

กระแสแห่งปรัชญาของอินเดียนับว่าเป็นสายใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ในซีกโลกตะวันออกเป็นอย่างมาก แม้แต่ในประเทศจีน ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของกระแสปรัชญาตะวันออกสายหนึ่ง กระแสแห่งปรัชญาอินเดียก็ยังแผ่อิทธิพลเข้าไปถึงในรูปของพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา

การเรียนรู้ปรัชญา ถ้าไม่ได้เรียนรู้ปรัชญาตะวันออกด้วย ย่อมไม่เชื่อว่ามีความรู้ด้านปรัชญาครบถ้วน ฉันทไคการเรียนรู้ปรัชญาตะวันออก ถ้าไม่ได้เรียนรู้ปรัชญาอินเดียด้วย ย่อมไม่เชื่อว่ามีความรู้ด้านปรัชญาตะวันออกที่ครบถ้วน ฉันทัน (สุนทร ฤ รังษี, ๒๕๒๑ : ๑๓๒)

ส่วนใหญ่แล้วมหาวิทยาลัยในประเทศตะวันตก การเรียนการสอน และภาควิชาปรัชญาจะมุ่งศึกษาเฉพาะวิถีคิดและแนวคิดทางปรัชญาตะวันตก (แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นในหลายๆที่) ดังนั้นการใช้คำว่า “ปรัชญา” ในแวดวงวิชาการตะวันตก มักหมายถึงแนวคิดทางปรัชญาที่มี

รากฐานมาจากกรีกโบราณ และปรัชญา ตะวันออกมักถูกมองข้าม

คำว่า ปรัชญาตะวันออก มีความหมายกว้างๆ ครอบคลุมถึงแนวคิดทางปรัชญาของ “ตะวันออก” กล่าวคือ ทางเอเชีย ที่รวมถึงจีน อินเดีย ญี่ปุ่น และพื้นที่ทั่วไป ยกเว้นแนวคิดที่เป็น ศาสนายิว คริสต์ และอิสลาม

อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงระหว่าง “ตะวันออกและตะวันตก” ในปัจจุบันนี้ ช่วยลดช่องว่างทางวัฒนธรรม ดังกล่าวไปได้มาก ต้องเข้าใจก่อนว่า รากฐานของ ปรัชญาตะวันออก รากฐานของ พุทธศาสนา ศาสนาตะวันออก อื่นๆ ก็คือ อยู่ร่วมกับบรรพชนชาติ

ตรงกันข้ามกับรากฐานเบื้องต้นของ ปรัชญาตะวันตก ที่มุ่งหมาย ดัดแปลงธรรมชาติ เอาชนะธรรมชาติ ที่สุดท้ายแล้วไม่ชนะ และกำลังเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดขนานใหญ่ในหมู่ ประชาชนมุ่งไปสู่ กฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการ ดำรงชีวิต ซึ่งก็คือรากฐานปรัชญา ตะวันออก เกิด Green Politics, Ecologist Politics กันจนเป็น กระแสใหญ่ (สนิท สีสำแดง, ๒๕๓๘ : ๗๕)

แต่คนตะวันออกจำนวนหนึ่งในบ้านเรากลับยัง หลับไหลไม่ได้สติ ตกเป็น ทาส ของกระบวนการ โฆษณาชวนเชื่อ อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน โทรทัศน์ หรือ กล่าวให้ชัดเจนว่า ระบบโทรทัศน์ไทยยุค เป็น บริษัทยุค ทะเบีย ในตลาด หลักทรัพย์ เป็นหนึ่งใน ผู้ต้องหา ลำดับ

ต้น ๆ ได้กล่าวมาแล้วว่า ความคิดปรัชญา เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ เมื่อมนุษย์ อยากรู้อยากเห็นในสภาพที่เป็นอยู่ใน ขณะนั้น แต่ยังจัดเป็นวิชาปรัชญาที่ แน่นนอนไม่ได้ เพราะไม่มีหลักฐานที่ อ้างอิงพอเพียงตามที่กล่าว เนื่องจากไม่มีการบันทึกเอาไว้ด้วยสัญลักษณ์ใดๆ

แต่หลักฐานแรกที่ค้นพบได้ เกี่ยวกับความคิดปรัชญาที่จัดเป็นวิชา ปรัชญาได้นั้น ก็คือ ทางตะวันออก ได้แก่ หลักฐานที่บันทึกเป็นครั้งแรกของวิชา ปรัชญา คือ ตำราพระเวท (๓,๐๐๐ ปี มาแล้ว) และไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่าใคร เป็นผู้เรียบเรียง แต่คงใช้วิธีเล่าสืบทอดกัน มาหลายชั่วอายุคน (อดิศักดิ์ ทองบุญ, ๒๕๓๓ : ๑๐๔)

ทางตะวันตก ได้แก่ หลักฐานที่ ก่อให้เกิดวิชาปรัชญาขึ้น ได้แก่ คำสอน ของธาลีส ซึ่งเป็นนักปรัชญาคนแรกของ กรีกและทางตะวันตก ซึ่งเป็นที่ยอมรับ กันว่าเป็นบิดาของวิชาปรัชญาตะวันตก

ในวัฒนธรรมตะวันตก คำว่า ปรัชญาตะวันออก มีความหมายกว้างๆ ครอบคลุมถึงแนวคิดทางปรัชญาของ “ตะวันออก” คือทางเอเชีย ที่รวมถึงจีน อินเดีย ญี่ปุ่น และพื้นที่ทั่วไป แต่ก็มี ข้อสังเกตว่า ทำให้ไม่ศึกษาหรือหลักสูตร ในตะวันออกที่เกี่ยวกับ :

- ศาสนา/ปรัชญายิว
- ศาสนา/ปรัชญาคริสต์
- ศาสนา/ปรัชญาอิสลาม

ความหมายของปรัชญาอินเดีย

“ปรัชญาอินเดีย” มิได้หมายถึงปรัชญาอินเดีย ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง คำว่า “ปรัชญาอินเดีย” หมายถึงปรัชญาทุกสำนักหรือทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดีย หรือที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นไว้โดยศาสดาและนักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่หรือกำลังมีชีวิตอยู่ในอินเดียเช่น พุทธปรัชญา ปรัชญาเซน เป็นต้น นี้ก็คือ ความหมายที่ถูกต้องของ “ปรัชญาอินเดีย”

ระบบต่างๆ แห่งปรัชญาอินเดียตามวิธีที่ปฏิบัติกันมาในการจัดแบ่งระบบต่างๆ ของปรัชญาอินเดียนั้น ถือเอาลักษณะกว้างๆ โดยอาศัยความขัดแย้งกันเป็นสำคัญ โดยวิธีดังกล่าวนี้ ปรัชญาอินเดียจึงแบ่งออกเป็นระบบหรือสายใหญ่ๆ ๒ สาย คือ สายที่เรียกว่า อาสติกะ (Orthodox) และที่เรียกว่า นาสติกะ (Heterodox)

สายอัสติกะ มีระบบปรัชญาที่สำคัญที่เรียกว่าระบบทั้งหกแห่งปรัชญาอินเดียได้แก่ นยายะ ไวเศษิกะ สางขยะ โยคะ มีมามสา เวทานตะ

การที่ปรัชญาทั้งหกระบบนี้ได้ชื่อว่าสายอัสติกะนั้น มิใช่เพราะว่าระบบทั้งหกนี้มีความเชื่อถือในความมีอยู่ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าสูงสุด แต่เพราะระบบเหล่านี้ยอมรับนับถือความขลัง ความถูกต้อง สมบูรณ์และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท

สายนาสติกะ มีระบบปรัชญาที่สำคัญอยู่ ๓ ระบบ คือ ปรัชญาจรวาก พุทธปรัชญา และปรัชญาแห่งศาสนาเซน

ปรัชญาอินเดียทุกระบบล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พระเวททั้งสิ้น ต่างกันก็แต่ว่าได้รับอิทธิพลจากพระเวทโดยตรงหรือโดยอ้อมเท่านั้น ปรัชญา ระบบต่างๆ ที่เชื่อถือในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทได้ชื่อว่า ได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยตรง

ส่วนปรัชญาที่คัดค้านหรือไม่ยอมรับในความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทได้ชื่อว่า ได้รับอิทธิพลของพระเวทโดยอ้อม ปรัชญาพวกแรกได้แก่ระบบทั้งหกแห่งปรัชญาอินเดีย ส่วนพวกหลังได้แก่ปรัชญาจรวาก พุทธปรัชญา และปรัชญาแห่งศาสนาเซน ดังกล่าวมาแล้ว

พัฒนาการแห่งปรัชญาอินเดีย

ในประวัติแห่งปรัชญาอินเดียนั้น เราจะพบว่าปรัชญาทุกระบบ แม้ว่าจะไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันก็ตาม แต่เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ดำรงอยู่ร่วมกันกับระบบอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าปรัชญาอินเดียเป็นปรัชญาชีวิต เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีประชาชนกลุ่มหนึ่งเลื่อมใสและนำเอาแนวความคิดทางปรัชญานั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตน และถ่ายทอดให้แก่อนุชนในยุคต่อๆ มา

พัฒนาการแห่งปรัชญาอินเดียนั้น เป็นไปในลักษณะที่ต่างก็

วิพากษ์วิจารณ์โจมตีซึ่งกันและกัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นวิธีที่รักษาและเชิดชูปรัชญาของตนเท่านั้น แต่ยังทำให้มีการเคลื่อนไหวทางปรัชญาอยู่เสมออีกด้วย โดยประการดังกล่าวมานี้ วงการทางปรัชญาของอินเดียจึงไม่มีการหยุดนิ่งนับตั้งแต่กาลอันเป็นอดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเริ่มต้นด้วยการแสดงทรรศนะทางวาจาหรือคำพูด

ทรรศนะทางปรัชญาเช่นนั้นจะถูกถ่ายทอดให้แก่สานุศิษย์หรือผู้เลื่อมใสซึ่งสานุศิษย์ทั้งหลายจะทรงจำหรือท่องจำเอาไว้แล้วถ่ายทอดให้แก่ผู้เป็นศิษย์ต่อไปโดยลำดับ กาลต่อมาผู้สืบต่อปรัชญาแต่ละระบบเห็นความจำเป็นที่จะรักษาแนวความคิดทางปรัชญาในระบบของตนไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ จึงรวบรวมแนวความคิดทางปรัชญานั้นไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า สูตร

คำว่า สูตร เป็นภาษาสันสกฤต บาลีใช้ว่า สุตตะ แปลว่าเส้นด้าย ใช้ในความหมายว่า รวบรวมเอาคำสอนเข้าไว้ด้วยกัน เหมือนเส้นด้ายที่ร้อยดอกไม้ต่างๆเข้าด้วยกันไม่ให้กระจัดกระจายไป ฉะนั้น สูตรดังกล่าวนี้ เช่น พรหมสูตรของพาทรายณะ ซึ่งแต่งอธิบายแนวความคิดทางปรัชญาแห่งคัมภีร์อุปนิษัท โยคสูตรของกนาทะ มีมามสาสูตรของไซมินิ นยายสูตรของโคตรมะ เป็นต้น (อดิศักดิ์ ทองบุญ, ๒๕๓๖ : ๙๕)

สูตรต่างๆ เหล่านี้ที่แรกก็ใช้ท่องจำต่อกันมา แต่ภายหลังได้จดจารึกขึ้นไว้เป็นรายลักษณ์อักษร เพื่อเก็บรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป ข้อความในสูตรต่างๆ มีเนื้อความย่อกะทัดรัด บรรจงเอาไว้เฉพาะใจสำคัญ บางที่เป็นข้อความสั้นๆ แต่อมใจความไว้มาก ยากแก่การเข้าใจสำหรับผู้ที่ยังไม่สัมผัสต่อแนวความคิดนั้นๆ

กาลต่อมาคณาจารย์ของลัทธินั้นๆ จึงได้แต่งคำอธิบายข้อความที่กล่าวไว้ในสูตรเหล่านั้น บรรดาสานุศิษย์ของคณาจารย์เหล่านั้นต่างก็ถือเอาความหมายของสูตรตามทรรศนะแห่งอาจารย์ของตน จึงทำให้เกิดนิกายย่อยแห่งลัทธิขึ้นมากมาย

ข้อความหรือคัมภีร์ที่แต่งอธิบายสูตรนี้เรียกว่า ภาษยะ บาลีใช้ว่า อรรถกถา

เมื่อกาลเวลาล่วงไป ก็มีคัมภีร์ฎีกาแต่งอธิบายภาษยะหรืออรรถกถาและอนุฎีกาซึ่งแต่งอธิบายฎีกาเกิดขึ้นอีก นอกจากนี้ยังมีปกรณ์พิเศษซึ่งเป็นวรรณกรรมอิสระเกิดขึ้นอีก

ปกรณ์พิเศษนี้ไม่จัดอยู่ในประเภทอรรถกถาฎีกาหรืออนุฎีกาโดยตรง เป็นหนังสือที่แต่งเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นคู่มือสนับสนุนแนวความคิดทางปรัชญาแห่งระบบนั้นๆ พร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิดทางปรัชญาของระบบอื่น ๆ ไปด้วย

โดยประการดังกล่าวมานี้ ระบบต่างๆ แห่งปรัชญาอินเดียจึงมีพัฒนาการมาเรื่อยๆ จนกระทั่งปรากฏอยู่ในลักษณะดังที่เราได้เห็นอยู่ทุกวันนี้

ลักษณะร่วมแห่งระบบต่างๆ ของปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาอินเดียแม้จะมีมากมายหลายระบบ และบรรดาระบบต่างๆ เหล่านั้น แม้จะมีหลักคำสอนสำคัญและหลักคำสอนปลีกย่อยแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม แต่กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์สำคัญบางประการซึ่งเป็นลักษณะร่วมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบ ซึ่งพอจะแยกกล่าวเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

ปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่าแนวความคิดทางปรัชญามีสาระอยู่ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่อุดมการณ์ที่ตั้งไว้ได้ดีที่สุด **ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงเป็นปรัชญาชีวิต**

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเกิดขึ้นจากความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต โดยเห็นว่าชีวิตของมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยความทุกข์นานัปการ นักคิดหรือนักปรัชญาของอินเดียจึงพยายามคิดค้นแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนี้หลุดพ้นไปจากสภาพที่ทุกข์ แล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือความสุขนิรันดร ด้วยเหตุนี้ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงมีการเริ่มต้นที่มีลักษณะเป็นทุนนิยม (Pessimism) แต่ทุนนิยมใน

ปรัชญาอินเดียไม่ใช่ทุนนิยมแท้จริง เพราะมีอยู่แต่ในตอนต้นเท่านั้น จุดสุดท้ายหรือจุดหมายปลายทางปรัชญาอินเดียจบลงด้วยสุนิยม (Optimism) ทุกระบบ (สเถติ วงศ์สุวรรณ, ๒๕๔๐ : ๖๙)

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเชื่อในกฎแห่งกรรม ทั้งในลักษณะที่เป็นกฎแห่งสากลจักรวาล หรือกฎแห่งผลและผล ในลักษณะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรม ทุกระบบแห่งปรัชญาอินเดียเชื่อว่า ทำดียอมได้รับผลดี ทำชั่วยอมได้รับผลชั่ว แม้ว่าแต่ละระบบจะมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับการกระทำอย่างไรเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่วก็ตาม

ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีทรรศนะตอกันในข้อที่ว่า อวิชชาหรืออภิปริญญาเป็นสาเหตุแห่งความติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ส่วนวิชาหรือวิทยาเป็นสิ่งที่จะทำให้หลุดพ้นจากการติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิด เช่นนั้น การติดข้องอยู่ในโลกและการท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารทำให้ต้องได้รับความทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด ปรัชญาอินเดียจึงมุ่งการบรรลุโมกษะหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นจุดหมายปลายทาง

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า อวิชชา ปรัชญาอินเดียไม่ได้มีความเห็นตอกันทุกระบบ สิ่งที่เรียกว่าวิชาของระบบหนึ่ง อาจจะเป็นวิชาของอีกระบบหนึ่ง เช่น ระหว่างปรัชญาฮินดูกับพุทธปรัชญา ปรัชญาฮินดูถือว่าการเห็นหรือรู้ชัดว่ามีสิ่งเที่ยงแท้ไม่

เปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าอาตมันเป็นวิชาหรือวิทยา ส่วนพุทธปรัชญาถือว่า การเห็นว่ามีสิ่งที่เที่ยงเช่นนั้นเป็นอวิชาเป็นต้น

บทสรุป

ปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่าการบำเพ็ญสมาธิและวิปัสสนาโดยพิจารณาสิ่งต่างๆให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง เป็นทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ แต่เรื่องนี้ก็เป็นเช่นที่กล่าวแล้วในข้อ ๔ คือ สภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติของระบบหนึ่งอาจแตกต่างจากสภาพความเป็นจริงตามทัศนะของอีกระบบหนึ่ง (สุนทร ฦ รังษี, ๒๕๒๑ : ๖๗)

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเห็นว่าการควบคุมตนเองหรือการควบคุมจิตใจไม่ปล่อยให้เป็นไปในอำนาจของตัณหาเป็นทางที่ขจัดกิเลสหรือความเศร้าหมองแห่งจิตใจให้หมดไปได้ และเมื่อความเศร้าหมองแห่งจิตใจหมดไปแล้ว ก็จะมีบรรลุโมกษซึ่งเป็นความสุขนิรันดร

ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีความเชื่อตรงกันว่า ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงหรือโมกษะนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้และสามารถบรรลุถึงได้ด้วย การปฏิบัติอย่างเข้มงวดตามวิธีที่กำหนดไว้ แต่วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุความหลุดพ้นจากทุกข์นั้น แต่ละระบบก็มีวิธีการเป็นของตนเอง นอกจากนั้นสถานะเช่นไรที่เรียกว่าเป็นสถานะแห่งความหลุดพ้น แต่ละระบบก็มีธรรมชาติไม่เหมือนกัน ฉะนั้น จึงสรุปกล่าวได้ว่า แม้ว่าทุกระบบจะมีความเห็นพ้องกันว่า โมกษะความหลุดพ้นที่เป็นไปได้ แต่ในเรื่องของวิธีการและธรรมชาติของความหลุดพ้น แต่ละระบบมีธรรมชาติไม่ตรงกัน

ลักษณะทั้ง ๗ ประการดังกล่าวมานี้ เป็นลักษณะร่วมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบ ยกเว้นปรัชญาจรวากเพียงระบบเดียว เพราะปรัชญาจรวากเป็นปรัชญาวัตถุนิยมซึ่งมีแนวความคิดไม่ตรงกับแนวความคิดของระบบอื่นๆทั้งหมดของอินเดีย

บรรณานุกรม

วิธาน สุชีวะคุปต์ และคณะ, ผศ. (๒๕๓๒), **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สถิต วงศ์สุวรรณ, รศ. (๒๕๔๐), **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.

สนิท สีสำแดง. (๒๕๓๘), **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา**. กรุงเทพฯ: นีลนาราการพิมพ์.

สุนทร ณ รัชชี. (๒๕๒๑), **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

สุเมธ เมธาวิทยกุล, รศ. (๒๕๔๐), **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (๒๕๓๓), **คู่มืออภิปรัชญา**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (๒๕๓๖), **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

หลักเกณฑ์การส่งบทความ

ลักษณะของวารสาร

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตธ้อยเอ็ด เป็นวารสารเผยแพร่บทความวิชาการ วิจัย บทความปริทัศน์ และบทความรายงานการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของบุคลากรมหาวิทยาลัย ฯ และบุคลากรจากหน่วยงานภายนอก โดยมีหลักเกณฑ์ ดังนี้

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงาน หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน เนื้อหา บทความ หรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้น กองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย ต้นฉบับจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการตีพิมพ์

การเตรียมต้นฉบับ

ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาว ขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียว ใส่เลขกำกับหน้าทุกหน้า พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบอักษร (Font) TH Sarabun ขนาด 16

ถ้ามีภาพประกอบ ควรเป็นภาพถ่ายขาว – ดำ ที่ชัดเจน

ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้น ให้วาดบนกระดาษขาวโดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด ความยาวของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบ ตาราง และบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมเอกสารอ้างอิงไม่ควรเกิน 5-7 หน้า

ส่งต้นฉบับ จำนวน 1 ชุด มายังกองบรรณาธิการวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตธ้อยเอ็ด 45000 พร้อมทั้งส่งไฟล์ข้อมูล *.doc ไปยัง E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

รายละเอียดขนาดตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

ส่วนประกอบของบทความ	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร	ลักษณะตัวอักษร
ชื่อบทความ	กลางหน้ากระดาษ	16	ตัวหนา
ชื่อผู้แต่ง	ชิดขวา	14	ตัวธรรมดา
บทคัดย่อ -ภาษาไทย -ภาษาอังกฤษ	ชิดซ้าย	16	หัวข้อตัวหนา เนื้อหาตัวปกติ
หัวข้อแบ่งตอน	ชิดซ้าย	16	ตัวหนา
หัวข้อย่อย	ใช้หมายเลข	16	ตัวปกติ
เนื้อหาบทความ	-	16	ตัวปกติ
การเน้นความในบทความ	-	16	ตัวปกติ

ข้อความในตาราง	-	14	ตัวปกติ
บรรณานุกรม	กลางหน้ากระดาษ	16	ตัวหนา
ภาพประกอบ / คำอธิบายใต้ภาพ	กลางหน้ากระดาษ	14	ปกติ

ตัวอักษร TH Sarabun ขนาด 16 เว้นขอบด้านบน / ขอบด้านซ้าย 1.5 นิ้ว เว้นขอบด้านล่าง / ขอบด้านขวา 1 นิ้ว

กำหนดออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ (ม.ค.-เม.ย.) (พ.ค. – ส.ค.) และ (ก.ย.-ธ.ค.)

ชื่อเรื่อง ควรกระชับและตรงกับเนื้อเรื่อง

ชื่อผู้เขียน

ระบุชื่อ – นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) โดยวางไว้ทางขวามือใต้ชื่อของบทความ
ระบุเชิงอรรถของผู้เขียน ซึ่งประกอบด้วย ตำแหน่งทางวิชาการ คุณวุฒิ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ
สถาบัน และ e-mail ตามลำดับ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

บทคัดย่อ

บทความภาษาไทยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยใช้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ
ก่อนบทคัดย่อภาษาไทย และจำนวนคำไม่เกิน 200 คำ

บทความภาษาอังกฤษต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาไทย
ก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และจำนวนคำไม่เกิน 200 คำ

ทำยบทคัดย่อให้ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญ (Keywords) สำหรับคำดัชนีเป็นภาษาไทยและ
ภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 4 คำ

เกณฑ์การพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการวารสารพิจารณาคัดเลือกคุณภาพบทความ และ/หรือปรับแก้ตามความ
เหมาะสมก่อนส่งผู้ทรงคุณวุฒิ

2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คนเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพ
ทางวิชาการของบทความและเห็นชอบให้ตีพิมพ์ทั้ง 2 คน กรณีผู้ทรงคุณวุฒิเห็นชอบ 1 ใน 2 คน ทาง
กองบรรณาธิการวารสารฯ จะแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมอีก จำนวน 1 คน (และในส่วนของผู้
ทรงคุณวุฒิที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน
1,000 บาท) และบทความที่จะได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ใน 3 คน
กรณีเมื่อเสนอบทความต่อผู้ทรงคุณวุฒิแล้วไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ผู้เขียนบทความประสงค์จะไม่ตีพิมพ์
ในวารสาร ผู้เขียนบทความจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนของผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านละ 1,000 บาท

3. กองบรรณาธิการวารสารจะไม่คืนต้นฉบับให้กับเจ้าของบทความในทุกรณี

ประเภทของบทความที่รับพิจารณา

บทความวิชาการ-วิจัย

บทความปริทัศน์

บทวิจารณ์หนังสือ (Book review)

รูปแบบการเขียนบทความ

1. **บทความวิชาการ-วิจัย** เป็นบทความที่มีประเด็นหรือแนวคิดที่ชัดเจน มีสาระทางวิชาการที่
ถูกต้อง ทันสมัย การวิเคราะห์เป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เหมาะสมและชัดเจน มีทัศนะของผู้เขียน

บนฐานของข้อเท็จจริงทางวิชาการ ค้นคว้าอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและเชื่อถือได้นำเสนอข้อมูลอย่างเข้าใจง่าย ใช้ศัพท์และภาษาทางวิชาการถูกต้องเหมาะสม บทความวิชาการอาจเป็นประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์หรือเป็นผลการศึกษาในภาพรวมจากงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ บทความต้องประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง (ไทย – อังกฤษ)
- บทคัดย่อ (ไทย – อังกฤษ)
- บทนำ
- เนื้อหา
- สรุป
- เอกสารอ้างอิง (ไทย – อังกฤษ)

2. บทความปริทัศน์ เป็นบทความที่เกิดจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งจากข้อมูลที่หลากหลายแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาพัฒนาการและแนวโน้มในอนาคตของการศึกษาในประเด็นนั้น ๆ บทความต้องประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง (ไทย – อังกฤษ)
- บทคัดย่อ (ไทย – อังกฤษ)
- บทนำ
- เนื้อหา
- สรุป
- อ้างอิง (ไทย – อังกฤษ)

ทั้งนี้ รูปแบบการเขียนบทความสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมตามหลักวิชาการ

การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม

การระบุแหล่งที่มาของข้อมูล 1) ในเนื้อเรื่องให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนามปี (author-date in text citation) โดยระบุชื่อผู้แต่งและปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้างอิง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าเอกสารอ้างอิงในกรณียกข้อความมาทั้งหมด 2) การอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม โดยรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่งภายใต้หัวข้อ “บรรณานุกรม” สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทย หรือ “Reference” สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

1. หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ /ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์)./ /เมืองที่พิมพ์./:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

โกวิท วงศ์วิวัฒน์. การเมืองการปกครองรัสเซีย. กรุงเทพฯ : ดวงกลม.2550

Wong, W. Input enhancement from theory and research to the classroom. New York : McGraw – Hill. 2005

2. บทความ / เรื่อง / ตอน ในหนังสือรวมเรื่อง

ชื่อผู้เขียนบทความ/ “ชื่อบทความ,”/ใน บรรณาธิการ (ถ้ามี),/ชื่อหนังสือ./ (หน้าของบทความ). / / / / / เมืองที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์. ปีที่พิมพ์

ตัวอย่าง

อรทัย วาริสะอาด. (2537). “ความขัดแย้งระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง” ใน สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ และ พวา พันธุ์เมฆา (บรรณาธิการ), **บนถนนสายวิชาชีพ**. (หน้า 127-130). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Arhuckle, J.L. (1996). “Full information estimation in the presence of incomplete data,” In G.a. Morcoulides and R.E. Schumaker (Eds), **Advanced structural equation modeling : Issues and techniques** (p. 243 -277). Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates.

3. บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ / “ชื่อบทความ”, / ชื่อวารสาร./ / ปีที่(ฉบับที่),/ เลขหน้า.

ตัวอย่าง

วริศรา พึ่งทองหล่อ. (2553). “สมุนไพรไทยโอกาสอาหารเพื่อสุขภาพ,” **วารสารส่งเสริมการลงทุน**. 21(2), 43-47.

Taylor, A. (2006). “Factors associated with glossing : comments on ko,” **Reading in a Foreign Language**. 18 (1), 72 – 73.

4. บทความจากหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปี, วันที่, เดือน)./ / “ชื่อบทความ,”/ ชื่อหนังสือพิมพ์./ / เลขหน้า.

ตัวอย่าง

กัมปนาท ชันตระกูล. (2555, 7 ธันวาคม). “เสียงสะท้อน SME : วิสาหกิจชุมชนโคกขาม จังหะก้าว ที่รอการ ช่วยเหลือ,” **คมชัดลึก**. หน้า 10.

พฤทธิ ศิริพรรณพิทักษ์. (2550, 2 ก.ค.) “ครูต้องใฝ่รู้ – พัฒนาตัวเอง,” **ข่าวสด**. หน้า 11. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2554, จาก [http : / / www.moe.go.th/new_center/news-htm](http://www.moe.go.th/new_center/news-htm).

News, A.P. (1012). “Business in booming for yoga in the US,” **Bangkok Post**. p. 5.

5. บทความจากเว็บไซต์กรณีไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

“ชื่อบทความ”/ สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี ที่สืบค้น./จากชื่อเว็บไซต์.

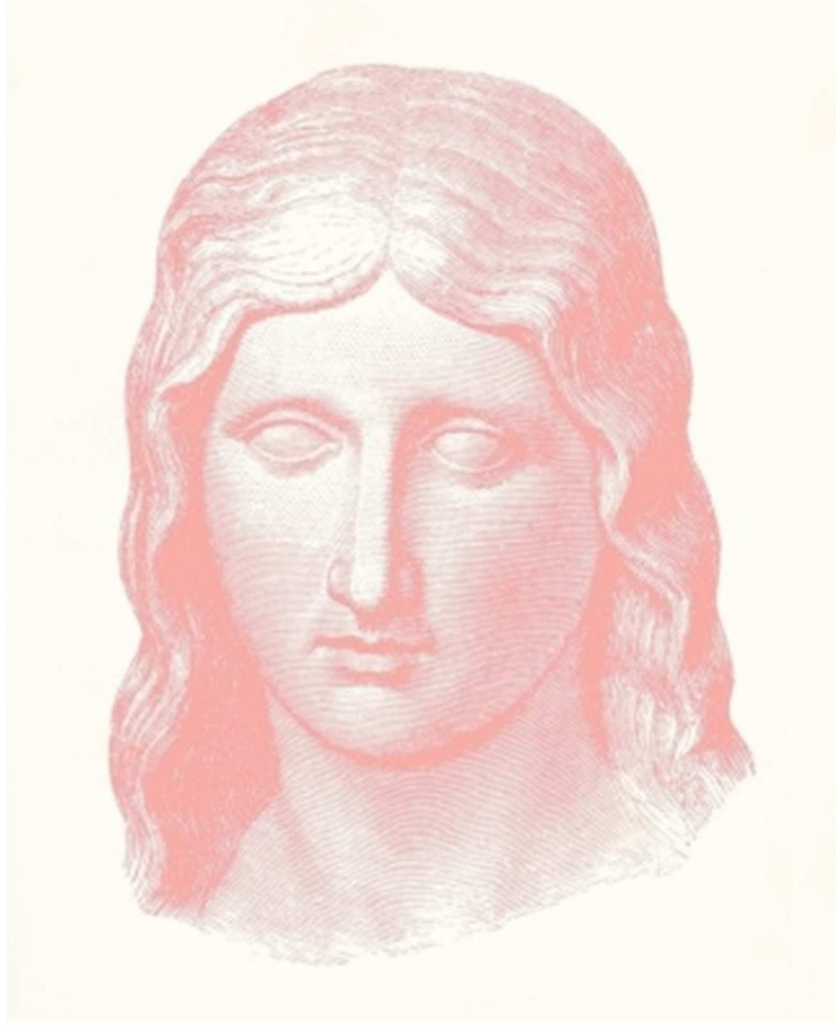
ตัวอย่าง

“เทคนิคการสืบค้นข้อมูล” สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2550, จาก <http://www.gtknow.org/blogs.com>.

“Economic indicators and releases,” Retrieved February, 19, 2013, from : <http://www.nber.org/releases/>.

Einstein, A. (2002). **Relativity : The special and general theory**. New Year : McGraw-Hill. Retrieved February, 20, 2013, from <http://www.geocities.com>

ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้สู่คุณธรรม
ไป

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
เผยแพร่ผลงานและกิจกรรมของสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

